

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Kristýna Tesařová

Hybridní kompozita v nejnovější slovní zásobě

Bakalářská práce

vedoucí práce: doc. PhDr. Ivana Bozděchová, Csc.

Praha 2011

Autor práce: **Kristýna Tesařová**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Ivana Bozděchová, Csc.**

Oponent práce: **Mgr. Eva Lehečková**

Datum obhajoby: 2011

Hodnocení:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 25. 7. 2011

Kristýna Tesařová

Poděkování

Chtěla bych velmi poděkovat vedoucí této práce doc. PhDr. Ivaně Bozděchové, Csc. za její neutuchající ochotu i na dálku poradit a pomoci se základním uchopením látky, stejně jako s každým dílčím detailem.

Obsah

OBSAH	5
POZNÁMKA	7
ÚVOD	8
1. SLOVNÍ ZÁSoba A JEJÍ DYNAMIKA	10
1.1 PŘEDPOKLADY PRO ANALÝZU SYNCHRONNÍHO LEXIKA	10
1.2 SOUČASNÉ JAZYKOVÉ TENDENCE	11
1.2.1 <i>Exploze nového lexika po roce 1989</i>	11
1.2.2 <i>Přejímání z cizích jazyků a internacionalizační tendence</i>	12
1.2.3 <i>Další jazykové tendence</i>	14
1.2.4 <i>Přejatá slova a jejich adaptace v českém jazyce</i>	15
1.3 LEXIKOGRAFICKÝ POPIS NEJNOVĚJŠÍ SLOVNÍ ZÁSoby	16
1.3.1 <i>Problémy při popisu nejnovějšího lexika</i>	16
1.3.2 <i>Publikace zabývající se popisem neologismů</i>	16
1.3.3 <i>Alternativy v zachycení nejnovějšího lexika</i>	17
2. PUBLICISTICKÝ FUNKČNÍ STYL JAKO POLE JAZYKOVÉHO VÝVOJE	18
3. KOMPOZICE V KONTEXTU SOUČASNÉ ČEŠTINY	21
3.1 PŘÍSTUP KE KLASIFIKACI KOMPOZIT A ČESKÁ JAZYKOVĚDNÁ TRADICE.....	21
3.2 KLASIFIKACE KOMPOZIT	22
3.3 ONOMAZIOLOGICKÁ A SLOVOTVORNÁ STAVBA KOMPOZIT.....	24
3.4 SLOVOTVORNÝ VÝZNAM A MOTIVACE	25
4. HYBRIDNÍ KOMPOZITA	27
4.1 HYBRIDNÍ KOMPOZITA V SOUČASNÉ SLOVNÍ ZÁSobĚ.....	27
4.2 KLASIFIKACE HYBRIDNÍCH KOMPOZIT V ČESKÉ LINGVISTICE	29
4.2.1 <i>Studie zaměřené na problematiku hybridních kompozit</i>	29
4.2.2 <i>Hybridní kompozita v dalších českých lingvistických pracích</i>	32
4.3 PROBLEMATIKA PRVNÍCH KOMPONENTŮ CIZÍHO PŮVODU	33
4.3.1 <i>Vznik hybridních kompozit</i>	34
4.3.2 <i>Statut komponentů cizího původu</i>	36
4.3.3 <i>Funkčnost hybridních kompozit v mediálním diskurzu</i>	40
5. HYBRIDNÍ KOMPOZITA S KVANTIFIKAČNĚ-INTENZIFIKAČNÍM KOMPONENTEM	42
5.1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY	42
5.2 VÝZNAMOVÁ A FUNKČNÍ SPECIFIKACE KOMPONENTŮ.....	43
6. KORPUSOVÁ ANALÝZA HYBRIDNÍCH KOMPOZIT S VYBRANÝM SOUBOREM KOMPONENTŮ	45
6.1 KOMPONENTY VYJADŘUJÍCÍ MENŠÍ MÍRU	46
6.1.1 <i>Hybridní kompozita s komponentem mini-</i>	46

6.1.2	<i>Hybridní kompozita s komponentem mikro-</i>	49
6.1.3	<i>Hybridní kompozita s komponentem nano-</i>	52
6.2	KOMPONENTY VYJADŘUJÍCÍ VĚTŠÍ MÍRU	53
6.2.1	<i>Hybridní kompozita s komponentem super-</i>	53
6.2.2	<i>Hybridní kompozita s komponentem maxi-</i>	56
6.2.3	<i>Hybridní kompozita s komponentem multi-</i>	58
6.2.4	<i>Hybridní kompozita s komponentem extra-</i>	59
6.2.5	<i>Hybridní kompozita s komponentem ultra-</i>	60
6.2.6	<i>Hybridní kompozita s komponentem hyper-</i>	61
6.2.7	<i>Hybridní kompozita s komponentem mega-</i>	62
6.2.8	<i>Hybridní kompozita s komponentem giga-</i>	64
6.2.9	<i>Hybridní kompozita s komponentem makro-</i>	64
6.2.10	<i>Hybridní kompozita s komponentem monstr-</i>	66
6.2.11	<i>Hybridní kompozita s komponentem top-</i>	67
6.2.12	<i>Kumulace kvantifikačně-intenzifikačních komponentů v rámci jednoho lexému</i>	67
6.3	HYBRIDNÍ KOMPONENTY NUMERÁLNÍHO CHARAKTERU	68
ZÁVĚR		70
SUMMARY		71
PRAMENY		72
POUŽITÁ LITERATURA		72

Poznámka

Navíc oproti zadání autorka této bakalářské práce, jejímž hlavním pramenem pro studovaný materiál měl být korpus publicistických textů SYN2006PUB, po dohodě s vedoucí práce rozšířila excerpci na nově přístupný korpus SYN2009PUB, který zahrnuje nejnovější publicistické texty a bude tedy považován za základní pramen výzkumu. Téma kvantifikačně-intenzifikačních prefixoidů bylo zpracováno na materiálu korpusu SYN2006PUB již v obhájené diplomové práci Evy Podruhové (2007). K tomuto kroku tedy autorka přistoupila s cílem popsat jevy v rámci nejnovější slovní zásoby v mediálním diskurzu a odhalit tendence, které se projevují v horizontu několika let. Vzhledem k výše zmiňovanému komplexnímu popisu problematiky kvantifikačně-intenzifikačních prefixoidů se autorka zaměřila na problematiku hybridních kompozit s prvním komponentem cizího původu a jejich roli v rámci kompozice jako takové.

Mediální diskurz nabízí rozmanité komunikáty k lingvistické analýze. Korpusy SYN2006PUB a SYN2009PUB shromažďují texty psané publicistiky. Dá se ale předpokládat, že v rámci mluvených komunikátů by byl výskyt hybridních kompozit s vybranými komponenty (viz dále) rozmanitější, otázkou však zůstává, nakolik by měl vypovídající hodnotu v souvislosti s tendencemi v rámci vybraného diskurzu, a do jaké míry by odrážel podobu konkrétního idiolektu. Aktuální texty z oblasti mluvené publicistiky zpřístupňuje server Mediasearch společnosti Newton. Excerpce z těchto souborů bude mít povahu pouze demonstrační, protože jejich případné výskyty nelze kvantifikačně uchopit. Těžiště této bakalářské práce netkví pouze v kvantitativním popisu stavu hybridních kompozit v nejnovější slovní zásobě, ale především v jejich kvalitativní¹ charakteristice, která by naznačila strukturní posuny vzhledem k typologickému charakteru českého jazyka a prodloužila, případně zrevidovala, popis vývojové linky od posledních komplexních popisů této aktuální jazykovědné problematiky.

¹ „Qualitative forms of analysis offer a rich and detailed perspectives on the data.“ (McEnery, Wilson: 2001, s. 76)

Úvod

Tato bakalářská práce navazuje na teoretické zázemí, které v současnosti ve své vědecké práci rozvíjí P. Mitter, zastoupené především publikací *Složená hybridní substantiva s prvním komponentem cizího původu* (2003e). Výklad se soustředí na hybridní kompozita s prvním komponentem cizího původu nesoucí význam „kvantum, rozsah“. Na základě zadání byl autorkou vymezen soubor analyzovaných komponentů, který se skládá ze dvou částí, z komponentů označujících neurčitý počet, případně rozsah (víceméně odpovídajícím kvantifikačně-intenzifikačním prefixoidům E. Podrukové, 2007) a z komponentů vyjadřujících určitý počet, členů numerálního charakteru (*mono-*, *di-*, *tri-*, *tetra-*). Do první části byly zahrnuty internacionální komponenty s významem menší i větší míry, vybrány byly morfémy původu latinského (*mini-*, *super-*, *maxi-*, *multi-*, *extra-*, *ultra-*), řeckého (*mikro-*, *nano-*, *hyper-*, *mega-*, *giga-*, *makro-*) a dva členy pocházející z francouzštiny (*monstr-*) a angličtiny (*top-*). V rámci daných skupin budou jednotlivé komponenty blíže charakterizovány.

Jejich popis v této práci je založen na struktuře výše uvedené publikace, která nabízí vlastní klasifikaci jednotlivých komponentů. Výzkum autorka uskutečnila na materiálu dvou pramenů, jako primární zdroj slouží korpus SYN2009pub (obsahující 700 milionů slov), který shromažďuje publicistické texty z let 1995 – 2007, druhým zdrojem, který autorka využívá především ke srovnání výsledků frekvenčních statistik, je korpus SYN2006pub (s počtem 200 milionů slov), zahrnující publicistické texty z období 1990 – 2004. Excerptovaná lemmata autorka utřídí z hlediska sémantiky a frekvence výskytu. Výsledky budou konfrontovány nejen s dosavadním popisem hybridních kompozit, ale také se zpracováním nejnovější slovní zásoby v příručkách lexikografického rázu (Martincová a kol. 1998 a 2004). V příloze pak bude nabídnut přehled některých konkrétních případů hybridních kompozit v kontextu jejich užití.

První část této práce se bude věnovat dosavadnímu pojetí této problematiky v české lingvistice a poněkud nejednoznačnému vymezení některých zásadních pojmů, které komplikují systematický slovtvorný popis těchto lexémů. Hybridní kompozita patří mezi velmi aktuální témata slovtvorby, a proto skrze jejich vývoj můžeme spatřovat určité jazykové tendence. Jejich intenzitu ještě umocňuje materiál, který díky svému aktualizačnímu

potenciálu nabízí přehled nejnovějších vývojových etap slovní zásoby. Před samotným výkladem proto autorka zařazuje nutný exkurz do dynamiky diskurzu.

1. Slovní zásoba a její dynamika

1.1 Předpoklady pro analýzu synchronního lexika

Vývoj jazyka je nerozlučně spjat s vývojem společenským, pokud budeme chápat stejně jako I. Němec (1968) jazyk jako „fakt historický“. *„Patří k axiomům současné lingvistiky, že společnost a jazyk jsou spojené nádoby, že zásadní změny společenského systému se vždy nejvýrazněji odrážejí v lexikálním plánu jazyka.“* (Lotko 2008, s. 215) Vliv lze ale sledovat obousměrně. *„Vztah mezi vývojem společnosti a vývojem jazyka lze považovat za prokázaný. [...] Je možno je sledovat v jednom směru jako vliv společenských změn na utváření jazyka, v druhém směru jako vliv jazyka na vývoj společnosti.“* (Mleziva 1996, s. 283) Ale souvislost mezi jazykovým a společenským vývojem nelze chápat mechanicky, nýbrž se zřetelem k podstatě jazyka. *„Názor, že slovní zásoba odráží změny v sociálních podmínkách života společnosti nejrychleji a nejpohotověji ze všech složek a rovin jazykové stavby, se přijímá všeobecně. Zároveň se ale poukazuje na to, že souvislost změn ve společnosti se změnami v jazyce nelze chápat mechanicky: jazyk je systém, který se vnitřně vyvíjí, a proto jazykové změny jsou výsledkem vzájemného působení intralingválních a extralingválních (zvl. sociálních) zákonitostí vývoje jazyka.“* (Martincová 1983, s. 28)

Je zřejmé, že pokud mluvíme o vývoji slovní zásoby, bude nás zajímat především vývoj lexikálních jednotek. V rámci jazykového vývoje se ale nemění pouze lexémy, ale také jejich významy. Přestože se soustředíme na synchronní popis slovní zásoby, není možné vymezovat rysy nejnovějšího stavu lexika bez zřetele k vývoji předchozímu, jenom tak totiž můžeme pojmenovat jazykové změny a jejich původ. Vždy *„...při komplexně-systémovém popisu a charakteristice slovní zásoby současného jazyka je nutno přihlížet k dynamickému aspektu, tzn. paralelně s popisem současného stavu je třeba odhalovat vývojové tendence a jejich příčiny.“* (Lotko 2008, s. 209)

Tyto změny se odehrávají na pozadí složitých zákonitostí jazykového vývoje (Němec 1968). Jazykové tendence pak chápeme jako určitý soubor změn v jazyce, který je vázaný na určitý časový horizont a směr či cíl, který je možné tímto prostřednictvím v některých případech i vysledovat. Vnější a vnitřní vlivy, působící na vývoj jazyka, klasifikoval I. Němec (1968, 40nn) ve třech základních druzích faktorů – jazykových, psychických a mimojazykových. První z nich vznikají na základě vývoje jazykového systému, druhé se

promítají ve vztazích lexikálněsémantických v rámci lidského myšlení a třetí, které nás budou v případě našeho tématu zajímat nejvíce, souvisí s potřebami jazykově uchopit měnící se realitu. Nejčastější motivací pro změnu v lexiku z hlediska těchto faktorů je vznik nových věcí, případně posun v jejich chápání. Takový vliv mají na slovní zásobu především kulturní a politické změny ve společnosti.

1.2 **Současné jazykové tendence**

K proměně jazyka, přizpůsobujícího se měnící se realitě, ale nedochází plošně. Jazykové tendence se neprojevují zcela pravidelně a důsledně v celé slovní zásobě, ale mají různý rozsah a intenzitu. Právě zintenzivňování některých z nich můžeme sledovat v posledních desetiletích. Od devadesátých let se česká společnost dramaticky proměnila, jazykové společenství prodělalo prudký sociolingvistický vývoj.

1.2.1 **Exploze nového lexika po roce 1989**

Podobu současného lexika ovlivňují především dynamické faktory² extralingvistické, které nejčastěji ústí v jazykové inovace. Dynamika v slovní zásobě je založena na principu pružné stability V. Mathesia (1932). Mathesius skrze tento princip upozorňuje na to, že jistá stabilita jazykových prostředků je pro společenskou komunikaci nutná a potřebná, i když je vyvažována projevy dynamiky jazyka. Máme na mysli „...*tendence směřující k uchování existujícího statutu jazyka a její protikladná tendence inovační, souvisejících s nepřetržitou proměnností jazyka pod vlivem měnících se sociálních podmínek*“ (Martincová 1988). Vedle vyvažování tendencí můžeme uvažovat i o komplementaritě jednotlivých dílčích jazykových tendencí.

E. Mleziva (1996) stanovil ve své lingvisticko-sociologické studii 3 hlavní faktory, které působí v rámci společenských vlivů na přejímání cizího lexika v nejnovější slovní zásobě po roce 1989. Za stěžejní považuje již zmíněné politicko-ekonomické změny, které umožnily přeměnu společenského paradigmatu. S tímto faktorem úzce souvisí otevření se zahraničním vlivům ze strany české společnosti. Oba výše zmiňované faktory doprovází

² Pojmy dynamický faktor a jazyková tendence, jak podotýká E. Lotko (2008), přestože mají velmi blízký význam, nelze ztotožňovat. Musíme vycházet z předpokladu, že vývoj jazyka určuje řada zákonitostí (kauzalit) i náhod (libovolností), ty si navzájem neodporují, ale přirozeně se doplňují.

uvolnění tradičních etických norem, které umožňuje proniknout tématům dříve tabuizovaným do veřejného diskurzu.

P. Mitter (2006) konstatuje, že společenské, ekonomické a kulturní proměny v České republice po roce 1989 se projevují především v lexikálním plánu, protože se objevuje potřeba pojmenovat technologické procesy, postupy a výrobky. Nejen oblast odborného vyjadřování je ale obohacena o řadu nových pojmenování, z cizojazyčného lexika pronikají výrazy civilizační a kulturní. Významným činitelem v otázce neologie je také tzv. jazyková globalizace, která se projevuje skrze rozvoj informačních technologií či změny v pracovní a zájmové komunikaci. Vedle obohacování slovní zásoby novými pojmenováními, ustupuje také řada pojmů, spojených s životem v odlišném ideologickém prostředí. Pojmy spojené s komunistickým režimem přešly do pasivní slovní zásoby a staly se příznakovými. S restrukturalizací demokratické společnosti se uvolnily bariéry, které bránily proniknutí lexika náboženského charakteru do veřejného diskurzu. Odklon od předchozího společenského pořádku znamenal také obnovu reálií a potažmo slov nepoužívaných v prostředí socialistické společnosti (např. pojmy spojené s historickým či prvorepublikovým správním uspořádáním). Dosud jsme se věnovali změnám v apelativní sféře slovní zásoby, společenský přerod se ale výrazně projevil i v případě propriálního lexika. Kromě názvů spojených s přeměnou společenské organizace (např. státní útvary, úřady či svátky), se politický převrat odrazil především v oblasti toponymie, respektive urbanonymie, v neméně ideologií zasažených názvech ulic, měst, obcí atd. K největšímu pohybu zřejmě došlo v oblasti chrématonymie, případně logonymie. Vývoj v této lexikální oblasti je těžko postizitelný, protože jde o velmi proměnlivý lexikální subsystém.³

Z hrubého popisu změn v lexikální zásobě je zjevné, že lexikum je jednou z nejvýznačnějších složek našeho jazykového uchopení světa, skrze slova se utváří náš pohled na svět.

1.2.2 Přejímání z cizích jazyků a internacionalizační tendence

Pohyb ve slovní zásobě se neodehrává jen v rámci jazyka jako celku, odráží společenské kontakty i za hranicemi jednotlivých jazyků. Interlingvální vlivy na lexikální úrovni mohou vypovídat o stavu společenského paradigmatu, které daná společnost přijala či

³ Analýze vybraných problémů z této oblasti lexika se dlouhodobě věnují lingvistky M. Knappová, např. *Obchodní jméno jako fenomén onomaziologický a sociologický* (SaS 56, 1995), a M. Čechová, např. *Současné změny ve firemních názvech* (NŘ 77, 1994) či *Charakter pojmenování cestovních kanceláří* (NŘ 79, 1996).

přijímá za své. Tento fakt vysvětluje, proč po roce 1989 došlo k explozi nového lexika. Přejímání cizích pojmenování totiž probíhá v souladu s otevřeností jazykového společenství.

Slovní zásoba se vyvíjí v podstatě dvojím způsobem, nová pojmenování vznikají izolovaně za účelem určitého specializovaného významu, nebo dochází k pohybu slovní zásoby jako celku, který prostřednictvím lexikálních inovací přijímá prostředky variantní. Přejatý či utvořený jazykový prostředek proniká do jazyka obvykle jako příznakový, je totiž většinou spojený s určitou komunikační sférou (Martincová 1983).

Pokud se zaměříme na projevy dynamiky v jazyce, zjistíme, že u jednotlivých slovních druhů je motivační aktivita různá, mimo to mají jazykové změny také svůj kvantitativní i kvalitativní rozměr. Kromě nárůstu nových forem dochází k posunům i v oblasti významové. Můžeme pozorovat rozšiřování, specializaci nebo přetváření původních významů, vznikají ale i tzv. neosémantismy, které označují slova založená na potřebě nového významu. Aktuálním jevem je ale i rozšiřování abstraktního významu u slov s původním dominantním významem konkrétním (Mravincová: 2005).

Značný celospolečenský vliv má vědecko-technický rozvoj, který napomáhá přejímání nových termínů a pojmenování denní potřeby. Nová slova umožňují uchopit stále se rozvíjející nároky současné technologizované společnosti. Terminologizace, která pojmenovává nárůst v oblasti specializovaného lexika je doprovázena determinologizací, tedy případem, kdy se úzce specializovaný charakter termínu oslabuje či posouvá mimo terminologickou oblast. *„Potřeba exaktně vyjádřit určitý obsah v současné době velmi sílí, zejména vlivem prudkého vědecko-technického rozvoje a vůbec zvědečtování života. Výsledkem tohoto působení je nejen rozšiřování terminologie preskriptivní a pseudopreskriptivní...“* (Lotko 2008, s. 213).

Přejímat se může lexém jako celek, nebo může docházet k tzv. kalkování. Kalkování definujeme jako doslovný překlad lexému, pak se jedná o kalk gramatický, nebo jako vytvoření nového lexému podle cizí předlohy, kalk sémantický. Tímto způsobem došlo k paralelnímu vytvoření mnoha termínů a polotermínů (zejména metaforických) podle vzoru v cizím jazyce především v období Národního obrození.

Vedle toho, že cizí slova obohacují jazyk o nové funkční prostředky či specifitější komunikační potřeby, můžeme jako motivaci mnohých přejatých pojmenování označit snahu o „modernost“ a „mezinárodnost“ vyjádření. Kromě lexémů, přejatých nejčastěji z polykontaktového anglického jazyka,⁴ objevujících se ve všech oblastech společenského

⁴ Tématem vlivu současného anglického jazyka na český se zabývala I. Bozděchová (1997).

života, hraje podstatnou roli také internacionalizace, díky níž čeština přejímá řadu lexémů s mezinárodní významovou platností. Fenoménu internacionalizace ve slovní zásobě češtiny polistopadového období bylo věnováno již několik projektů Ústavu pro jazyk český AV ČR, např. *Systémotvorné procesy neologismů v současné češtině*, nebo *Internacionalismy v nové slovní zásobě*. Zdá se, že tato tendence má také značný vliv při tvoření hybridních kompozit, proto jí v souvislosti s tímto jazykovým jevem budeme dále věnovat pozornost.

1.2.3 Další jazykové tendence

Mimo jiné můžeme sledovat tendenci k unifikaci jazyka jednotlivých společenských vrstev a oblastí komunikace, dochází tak k znejasnění hranic mezi jednotlivými útvary a poloutvary jazyka. D. Buttlerová (1981) mluví o „osmozie leksykalnej“ mezi jednotlivými varietami. Unifikace nabývá na důležitosti od doby, kdy ve veřejném prostoru získala dominantní roli mluvená čeština a rozšířila se tolerance k neformálnímu způsobu vyjadřování. Do oblasti veřejného vyjadřování pronikají i výrazy okrajové, reprezentované tendencemi slangizace a profesionalizace, protože jedním ze základních principů jazykového vývoje je pohyb mezi centrem a periferií.

Již B. Havránek (1963) vymezil tendence demokratizace a intelektualizace, o popis protikladného působení v jazykovém systému tuto teorii rozšířil A. Jedlička.⁵ Jedlička charakterizoval demokratizaci jako „působení běžně mluveného jazyka na spisovný jazyk“, tendence intelektualizační naopak uplatňuje vliv skrze psaný (až knižní) jazyk a jeho prostředky. Mezitímco se demokratizace projevuje především na rovině fonetické/fonologické a morfologické, intelektualizace je doménou především lexikální a syntaktickou.

Obecná tendence k ekonomičnosti jazyka,⁶ kterou J. Hrbáček⁷ rozlišuje v systému a promluvě, se projevuje v lexikálním subsystému univerbizací a tvořením abreviatur, posilujícím znakovost pojmenování. Protiklad analytičnosti a syntetičnosti vyjádření se neprojevuje pouze na úrovni jazykovětypologické, ale i v rámci konkurence jazykových prostředků daného jazyka. Obě tyto tendence se dotýkají dvou opačných uživatelských záměrů, záměru operovat s co nejkratším komunikačně praktickým pojmenováním, přestože se často sklouzává k neformálnosti a záměru vyjádřit rozšířeně běžný pojem, i za cenu, že

⁵ A. Jedlička zahrnul popis těchto dvou tendencí do pojednání o synchronní dynamice jazyka, viz Jedlička (1981).

⁶ „...úspornost těchto složenin a jejich významová zřetelnost jim otevřely cestu do spisovné normy. Na stránkách novin je tento typ běžný.“ (Junková 2003, s. 93)

⁷ Podrobněji viz Hrbáček (1979).

původní význam bývá zatemňován. Dnes je zřejmé, že syntetická pojmenování (v širokém slova smyslu) zaznamenávají určitý nárůst v produktivitě, jedním z důsledků tohoto trendu jsou i námi analyzovaná hybridní kompozita.

Cílem našeho pojednání o fungování jednotlivých jazykových tendencí v nejnovějším lexiku češtiny bylo uvědomění si jejich propojenosti. Není totiž možné abstrahovat jevy zasažené působením jednotlivých tendencí, protože každý z nich je výsledkem několika pnutí na těchto osách. Každá konkrétní komunikační situace vyžaduje individuální zhodnocení s cílem charakterizovat průsečík, v němž se identifikované lexikální subsystemy nacházejí.

1.2.4 Přejatá slova a jejich adaptace v českém jazyce

Přejatá pojmenování mají oproti výrazům domácím řadu výhod. Kromě časté významové exaktnosti je cizí slovo obvykle formálně kondenzovanější, disponuje větší derivační potencií a je celkově slovotvorně operativnější. Zařazením přejatého výrazu do komunikace v českém jazyce je zahájen proces adaptace do výslovnostního, pravopisného, tvaroslovného a slovotvorného systému češtiny, proces adaptace v jednotlivých fázích popsala mj. V. Schmidtová (1993). Po samotném přijetí slova a vymezení jeho sémantiky (i jiné než v původním jazyce) následuje hledání morfologických kategorií (u substantiv především rodu), výslovnostní a pravopisná adaptace, nakonec dochází k začlenění slova do slovotvorného systému (vytváření odvozenin od přejatých slov). Posloupnost fází není závazná, každá z nich může probíhat odlišným tempem, nebo může více fází probíhat současně.

Míra slovotvorné adaptace může být různá. Za obvyklé v současné slovní zásobě považujeme analogické tvoření slov ze jmenných forem, generování dalších neologismů. Není vždy jasné, zda se v případě přejatých slov jedná o pouhý okazionalismus, resp. lexikální prvek příležitostný, kdy je užití daného výrazu na úrovni parolové, utvořené často náhodně pro užití v jednom konkrétním textu, nebo zda se jedná o prvek, který bude adaptován jako součást systému. V některých případech se jedná o prvky utvořené na základě stabilních slovotvorných pravidel a o prvky doplňující slovotvorné hnízdo základového lexému (potenciální slova), tehdy není vyloučené jejich znovuvytvoření v jiných komunikátech. Hraniční charakteristika těchto nových lexémů nám neumožňuje jasně klasifikovat, kdy se jedná o určitý stupeň stabilizace okazionalismu či potenciálního slova v jazyce, tedy o postupné přetváření v neologismus, (případně později v jednotku jiné vrstvy slovní zásoby češtiny) a kdy je lexém vytvořen znovu dalším jazykovým uživatelem (Staněk: 2002).

1.3 Lexikografický popis nejnovější slovní zásoby

1.3.1 Problémy při popisu nejnovějšího lexika

Pokud odhlédneme od tendencí působících na jazyk, otevírá se před námi problematika fixace slovní zásoby. Neologické tvoření vytváří napětí na ose úzus – norma – kodifikace, problémem popisu nejnovějšího lexika je tedy jeho stálá neaktuálnost a nepřesnost, která neumožňuje postihnout normu ve svém celku a zhodnotit výše popsané dilema funkčnosti daného jazykového prostředku vzhledem k časovému horizontu popisu. „*V nepřetržitém toku jazykového vývoje má každá synchronní sonda hodnotu jen aproximativní, hranice obrazu synchronie jsou vždy neostré, rozplývavé.*“ (Komárek 1999, s. 67) M. Komárek dokonce soustavu lexikálních neologismů přirovnává k „amébovitému tvaru s neostrými hranicemi“. Některé současné lexikografické popisy neologismů si nekladou nároky na normativnost, naopak jejich cílem je deskriptivně postihnout náznaky výše naznačených tendencí v nejnovějším lexiku v jednotlivých rovinách jazyka, v pravopise i ve výslovnosti, a tak posloužit jako základ pro budoucí analýzy (Mitter 2006).

1.3.2 Publikace zabývající se popisem neologismů

Publikace *Co ve slovnících nenajdete* Z. Sochové a B. Poštolkové (1994) plní především doplňující úlohu k tradičním slovníkům, tvořícím lexikografickou normu po celá desetiletí. Projekt *Nová slova v češtině* předkládá před jazykové uživatele celek záměrně neuzavřený, zaměřuje se na zásobu dobovou. První část *Nová slova v češtině 1* (1998) čerpala z materiálů, sebraných v letech 1985 – 1995, *Nová slova v češtině 2* navázala (2004) materiálem z let 1996 – 2002, lexikální zmapování prvního období přineslo důkazy radikální proměny českého lexika v době společenského přerodu, v druhém období jsou změny v lexikální zásobě výraznější a intenzivnější než v předchozím období (průkazné na úrovni kontinuálního užívání). „*Téměř před našima očima se přejímají nebo tvoří nová slova, slova užívaná dříve nabývají nových významů, jiné výrazy, které se užívaly v úzkém okruhu odborníků nebo byly vázány na jistá sociální poškození se dostávají do širokého úzu.*“ (Martincová a kol. 1998, s. 11)

Autoři vychází z vlastní definice neologismu (nové jednoslovné a víceslovné výrazy), kromě slov odrážejících společenský vývoj zahrnuli do slovníků i neologismy, které jsou výsledkem záměrného hledání (citově, intelektuálně) působivého vyjádření a spontánního tvoření. Na základě analyzovaného materiálu identifikovali způsoby rozšiřování slovní zásoby, nová slova vznikají přejímáním (*klik*), kalkováním (*myš*), tvořením nových víceslovných pojmů (*sametová revoluce*), odvozováním (*mečiarizace*), vytvářením zkratk (*dik*), skládáním (*pidistrana*) a tzv. sémantickým tvořením (pomocí metafory, metonymie nebo rozšířením a zúžením významu slova). Tento lexikografický popis nové slovní zásoby vychází z předpokladu, že ne všechna slova budou uživatelé nadále užívat a význam některých bude nadále krystalizovat, proto slovník zachycuje i slova formálně či významově rozkolísaná. Jeho autoři uvádí, že jen asi 60% lexikálních jednotek přechází do obecných výkladových slovníků. Nové lexikální jednotky se vyskytují hojně v komunikaci celospolečenské (veřejné, oficiální), běžné (neveřejné, neoficiální) i v komunikaci skupinové (v oblasti profesní mluvy a slangu), slova se speciálním významem se začínají uplatňovat i mimo původní oblast.

Nicméně, Ústav pro jazyk český připravil v roce 2007 publikaci *Lexikografie v kontextu informační společnosti*, v níž je představován integrovaný databázový systém LEXIKON21, který má obsáhnout slovní zásobu počátku 21. století. Výsledná databáze má mnohem flexibilněji absorbovat lexikální vývoj, umožnit přístup k lexiku na základě odstupňovaných práv a na základě spolupráce s dalšími pracovišti rozšířit popis specializovaných oblastí slovní zásoby.

1.3.3 Alternativy v zachycení nejnovějšího lexika

Jak už jsme naznačili výše, lexikografické zachycení nejnovější slovní zásoby není lehkým úkolem, v době vydání výkladového slovníku je už vlastně zastaralé. Proto „...lexikografické práce tohoto druhu musí překročit úzké hranice psaného jazyka a postihnout dynamiku současného lexikálního vývoje v širším okruhu jazykové komunikace.“ (Komárek 1999, s. 67) Je třeba, aby takový popis byl periodicky inovován, to umožňují neustále se zdokonalující informační technologie.

Samozřejmě lze otázku lexikografického popisu podrobit úvahám dotýkajícím se lingvistické metodologie, jako to učinil J. Kořenský, který se domnívá, že „jednotkové“ myšlení je oslabováno. Podle něho je třeba k realitě přistupovat jako k „...dynamickému

kontinuu obsahových předpokladů se specificky modelovanou dimenzí sémantickou a pragmatickou.“ (Kořenský 1992, s. 268). Lexikografický popis je abstrakcí této mnohem sofistikovanější reality, „...*systemová organizace kontinua je interpretací, projektem tzv. vnější skutečnosti, která je chápána jako vysoce dynamický, složitě organizovaný proces*“ (Kořenský 1992, ibidem).

Současná lexikografie by se také mohla inspirovat metodami, které jsou aplikovány na uspořádání vědění v kyberprostoru. Princip kolektivní inteligence, tak jak ho představil P. Lévy,⁸ je aplikovatelný i v případě popisu specializovaných oblastí slovní zásoby.⁹ Přestože se nejedná o profesionální lexikografickou práci,¹⁰ přináší tento projekt řadu užitečných poznatků pro lexikografickou praxi. Vždy je ale třeba překonat řadu problémů, způsobených kompromisem mezi profesionálním nedostatkem vhledu a uživatelským nedostatkem odstupu. Potřebu výkladu a hierarchizace významů můžeme spatřovat nejen v prostředcích, které nám nabízí internetové služby, ale také v samé struktuře webu, která se dle internetových vizionářů vyvíjí v tzv. sémantický web.¹¹

2. Publicistický funkční styl jako pole jazykového vývoje

Výše popisovaná dynamika ale není jen typickou vlastností současné slovní zásoby, ale je příznačná i pro mediální diskurz jako takový. Právě jeho stylové vymezení – publicistický funkční styl – představuje zrcadlo nejnovějšího lexika. Již J. Chloupek (1978) ho nazval polem jazykového vývoje, které poskytuje „...*nejsilnější...impuls vývojovým změnách, protože nejintenzivněji ovlivňuje veřejnost, má k tomu potřebnou společenskou autoritu.*“ (Chloupek 1978, s. 41). Texty publicistického funkčního stylu jsou prostorem, skrze který do jazyka proniká řada nových slov. „*K rozšiřování cizích slov mimo odbornou sféru přispívají zvláště komunikáty publicistického stylu... V publicistických komunikátech působí některá přejatá pojmenování stále velmi nápadně, i když si na ně v současnosti postupně zvykáme. Cizí slova častým užíváním ztrácejí svůj průvodní znak nápadnosti a jejich neobvyklost si přestáváme uvědomovat.*“ (Junková 2003: 82)

⁸ LÉVY, P. *L'intelligence collective. Pour une anthropologie du cyberspace*. Paris : La Découverte, 1994

⁹ Úspěšným projektem založeným na tomto principu je Urban Dictionary (dostupné na WWW: <<http://www.urbandictionary.com>>), mapujícím městskou mluvu ve Spojených státech.

¹⁰ Jako lexikografické projekty jsou vytvářeny lexikální databáze a lingvistické přístupy ontologické WordNet, Ontowordnet, EuroWordNet, FrameNet aj.

¹¹ V současnosti je vypracováván systém General Ontology of Linguistic Description (GOLD), který by měl být základem metajazyka, který bude součástí snahy postihnou jednotlivé domény z hlediska jejich ontologie a včlenit je do tzv. vyšší ontologie systému SUMO.

Pro publicistický funkční styl je charakteristická vysoká míra stylové aktivizace. Pod označením tohoto stylu můžeme identifikovat prvky řady textů, které formálně spadají pod jiné funkční styly (např. odborný nebo umělecký). Svěbytnost publicistického funkčního stylu je založena na principech automatizace a aktualizace. Princip automatizační posiluje modelovost textů i ustálené mechanizované a očekávané stylizace, na straně druhé princip aktualizací pracuje s neotřelostí, originalitou a nápaditostí. Jazykové aktualizace v rovině lexikální můžeme charakterizovat z hlediska frekvence, situace užití a jeho kontextu, obvykle vymezujeme okazionalismy, kontextové neologismy, slovní hříčky a bonmoty, publicismy a klišé. „*Některá cizí slova se stala slovy módními spojení s nimi poklesla v publicistické klišé. To ovšem vede ke snižování přesnosti při sdělování informací a k nefunkčnímu rozšiřování významu některých slov...*“ (ibidem) Neologismy jsou tedy integrální součástí lexikální roviny publicistiky. „*V současných denících plní funkci lexikálních neologismů především některá slova cizího původu, hybridní složeniny, zkratky a slova zkratková a nová slova původu domácího.*“ (ibidem) Samozřejmě lexikum se zde vyvíjí také po linii diatopické a diastratické.¹² „*I když základem zůstává spisovný jazyk, můžeme v publicistice pozorovat příliv jazykových – především lexikálních – prostředků z jiných stylových vrstev.*“ (ibidem) Publicistický funkční styl v sobě integruje rozdílné prostředky i způsoby komunikace, proto pokud se dnes věnujeme analýze publicistických textů, obvykle se pohybujeme v rámci širšího pojmu mediálního diskurzu.

Diskurz jako pojem vznikl v intencích poststrukturalistické filozofie M. Foucaulta,¹³ který jej vymezil jako určitá pravidla komunikace v sociálním a historickém kontextu, přičemž obzvláště kladl důraz na propojení diskurzem organizovaného vědění a moci. Mediální diskurz bývá chápán jako způsob prosazování moci, proto je jako nejčastější prostředek jeho analýzy využívána kritická lingvistika. Tyto postupy sledují soupeření diskurzu dominantního a ingresivního. Prostřednictvím analýzy textů jsou dešifrovány argumentační a persvazivní strategie, jejichž součástí jsou i lexikální jednotky jako prostředky chápání reality a jejího hodnocení. „*Lexikální prostředky napomáhají získávací, přesvědčovací a ovlivňující funkci novin.*“ (Junková 2003, s. 85).

Ovšem pokud jsme se v úvodu této práce věnovali jazykovým tendencím, je nutné si uvědomit, že i v rámci současného mediálního diskurzu se odehrávají určité tendence. Podle

¹² Linie diastratická sleduje pohyb na úrovni užívání jazyka jednotlivými sociálními skupinami (sociolekty), diatopický pohyb se odehrává v územním rozvrstvení jazyka (dialekty).

¹³ Jeho stěžejní prací v tomto ohledu je *L'Ordre du Discours* z roku 1971.

N. Fairclougha¹⁴ se mediální diskurz přibližuje reklamnímu a marketizuje se, zároveň se více demokratizuje, tedy mediální obsahy se stávají dostupnější a srozumitelnější pro širší okruh recipientů (s tím souvisí i uzpůsobení komunikačního kódu médií, prestižní variety). Další tendencí je technologizace diskurzu,¹⁵ která je přirozenou součástí masmediální komunikace především v současné éře konvergence médií a vzniku obrovských mediálních konglomerátů. Na závěr jmenuje Fairclough konverzacionalizaci jako tendenci k dynamičnosti promluvy, která v některých případech ústí až v infotainment.¹⁶ Výsledkem těchto postmoderních změn společnosti je fragmentarizace dosud platných norem a vznik hybridních „mozaikovitých“ diskurzů. Hybridizace¹⁷ tak není jen izolovaným projevem lexikálním, nýbrž celodiskurzivním.¹⁸

¹⁴ Přístup k mediálnímu diskurzu shrnuje ve své knize *Media discourse* z roku 1995.

¹⁵ O technologizaci diskurzu obsáhle pojednává publikace Waltera J. Onga *Technologizace slova*.

¹⁶ Infotainment je současnou tendencí mediálního diskurzu, která slučuje prostor určený pro informování mediálních konzumentů s prostorem pro zábavu.

¹⁷ O hybridizaci se v současnosti mluví v kontextu kulturních studií jako o charakteristice postmoderní společnosti.

¹⁸ Ze sémiotického hlediska je zjevné, že zde existuje proces probíhající mezi hloubkovou, povrchovou a diskurzivní strukturou kódu. Teoretický přístup, který nám toto pojetí přibližuje je tzv. generativní trajektorie, viz A. Greimas & J. Courtés. *Sémiotique: dictionnaire raisonné de la théorie du langage, Tome I*. Paris: Hachette, 1979.

3. Kompozice v kontextu současné češtiny

Dosud jsme se věnovali pohledu na problematiku hybridních kompozit z hlediska vnější lingvistiky. Domníváme se, že tento exkurz nám dovolil analyzovaný jev zahrnout do širšího společenského kontextu a objasnit dynamiku, která má zásadní vliv na podobu současné slovní zásoby a jejího vývoje. Nyní se přesuneme do oblasti vnitřní lingvistiky a stručně uvedeme oblast kompozice v slovtvorbě, v jejímž rámci danou problematiku teoreticky ukotvujeme.

Vznik kompozit je motivován řadou faktorů zmiňovaných výše – potřebou pojmenovávat nové skutečnosti v odborném vyjadřování, snahou vytvářet aktualizovaná pojmenování v publicistických textech, tendencí k ekonomii vyjadřování a obecným předpokladem rozšiřujícího se vlivu internacionalizace. Z hlediska nejnovější slovní zásoby lze konstatovat, že zde dochází k určitému posunu mezi jednotlivými jazykovými typy. „Z lingvistického hlediska to znamená důležitý posun v hierarchii jazykových typů, které se podílejí na typologickém utváření češtiny.“ (Komárek 1999, s. 69).

3.1 Přístup ke klasifikaci kompozit a česká jazykovědná tradice

Na kompozici lze aplikovat různé přístupy, je možné sledovat procesy slovtvorby například z hlediska generativní gramatiky¹⁹ nebo kognitivní lingvistiky.²⁰ My jsme zvolili přístup, který má v českém strukturalistické tradici podstatný vliv a který je zpracován v slovtvorné teorii M. Dokulila²¹ a později rozpracován se zaměřením na kompozici v *Tvoření slov skládáním* I. Bozděchové.

Onomaziologický přístup ke stavbě slova se nám jeví jako užitečný (mimo jiné poukazuje na společné rysy derivace a kompozice, což je v případě hybridních kompozit velmi přínosné) a dostatečně přehledný, popis je rozdělen do oddílů zabývajících se vždy jednotlivými slovními druhy. Za určující považujeme také rozlišování vlastní kompozice

¹⁹ Např. viz ARONOFF, M. *Word Formation in Generative Grammar*. USA: MIT Press, 1976.

²⁰ Např. viz ONYSKO, A.; SASCHA, M. *Cognitive Perspectives on Word Formation*. USA, Canada, Mexico: De Gruyter, 2010.

²¹ Teorie byla představena v práci *Tvoření slov v češtině I* a později zahrnuta do projektu akademické *Mluvnice češtiny*. Příčemž oddíl kompozice zpracoval V. Mejstřík.

(koncový člen je primárním výrazem) a kompozit tvořených komplexními kompozičními postupy (koncový člen je slovotvorně motivovaným pojmenováním). Dále odlišujeme čistou kompozici od juxta pozice, která zahrnuje ustrnulé tvary syntaktické. O zařazení do slovotvorných kategorií rozhoduje onomaziologický příznak a báze (binární struktura pojmenování).

3.2 Klasifikace kompozit

Za kompozita považujeme slova utvořená ze dvou či více slovotvorných základů. Základová slova tedy patří ke dvěma či více slovním čeledím. V popisu budeme označovat jednotlivá základová slova, členy složeniny, jako komponenty (přední a zadní, koncový). Budeme je demonstrovat na modelu dvousložkové složeniny, protože tyto kompozita jsou nejčastější a zahrnují drtivou většinu našeho materiálu.

Kompozita se obvykle klasifikují z hlediska těsnosti vztahu mezi komponenty složeniny. Podle tohoto kritéria se rozlišují kompozita vlastní a nevlastní. Vlastní kompozita nelze rozdělit v samostatná slova, aniž by se změnila podoba obou komponentů. Alespoň jeden člen tak nemůže fungovat samostatně (druhým členem ale může představovat celé základové slovo), oba komponenty jsou spojeny spojovacím morfémem. Funkci druhého členu může plnit již zmiňované úplné základové slovo, ale i slovotvorný základ opatřený sufixem nebo základ s nulovou koncovkou. Vlastní kompozita vznikají tedy buď čistou kompozicí, nebo komplexními postupy – způsobem kompozičně-derivačním či kompozičně-konverzním. Nevlastní složeniny jsou založeny na juxta pozici (komponenty tohoto druhu složeniny se nazývají juxtaponenty), vznikají srůstem (bez konektému) slov motivujícího syntagmatu (od něho je odlišuje jednotný lexikální význam). Protože svou strukturou jsou na přechodu mezi víceslovnými a jednoslovnými pojmenováními, lze je rozložit na samostatná slova.

Dále při klasifikaci kompozit zohledňujeme syntaktický vztah členů složenin. Tímto způsobem se rozlišují koordinativa (složeniny přiřadovací) a subordinativa (složeniny podřadovací). Jako koordinativní chápeme vztah formální souřadnosti a významové koordinace (rovnocenná sémantická i syntaktická platnost) mezi členy složeniny. Analogicky za subordinativa považujeme kompozita se složkami ve vztahu formální a významové podřadnosti, tedy situaci, v níž jeden člen složeniny určuje druhý.

Důležitým kritériem klasifikace je také poměr významů jednotlivých členů k celkovému významu. Podle tohoto kritéria se vydělují vnitřní (endocentrické) a vnější (exocentrické) složeniny. U endocentrických složenin představuje jeden z členů (subordinativa) nebo oba komponenty (koordinativa) onomaziologickou bázi, exocentrické složeniny pojmenovávají pojem mimo složeninu, onomaziologickou bázi nevyjadřují, zachycují pouze znak celkového významu.

Sémantické a syntaktické vztahy mezi jednotlivými komponenty mohou být součástí jediného klasifikačního kritéria, naopak jako vodítko pro jejich třídění nám poslouží rozdělení do slovnědruhových kategorií, které nepředstavuje striktně řečeno hledisko slovotvorné, nýbrž obecné kritérium sémanticko-morfologické.

Z hlediska sémanticko-syntaktického stručně pojednáme o jednotlivých typech koordinativ a determinativ. Koordinativa jsou složeniny, které vznikly spojením dvou bází v jednom pojmenování. Zpravidla se podle významové utvářenosti vydělují tři typy koordinativ – slučovací (kopulativní), vztahově slučovací (relačně kopulativní), vztahově vzájemnostní (reciproční). Koordinativní složeniny jsou v češtině poměrně málo frekventované, pokud se tvoří, tak nejčastěji pro naplnění potřeb odborného funkčního stylu.

Determinativní kompozita mohou být tvořena buď z onomaziologického příznaku a báze, nebo dvou onomaziologických příznaků, které odkazují k onomaziologické bázi mimo složeninu. Takto tedy můžeme rozlišovat determinativa modifikační nebo mutační. Vnitřní (modifikační) determinativa se dále třídí na atributivní, objektová (vazebná), adverbialní a verbonominální (kopredikátová, doplňková). U atributivních modifikačních determinativ plní první člen funkci přívlastku (např. *dvojhra*) a druhým členem je komponent s výhradně substantivním základem. U objektových determinativ je první člen vazebně určený členu druhému, první člen složeniny je při převedení dvouslovného pojmenování vlastně pádem druhého členu (např. *duchaplný*). U adverbialních determinantů první komponent vyjadřuje okolnosti členu druhého (např. *všudypřítomný*). Složeniny vnější jsou v klasifikaci syntakticko-sémantické označovány jako mutační determinativa. Zde se skládají pouze onomaziologické příznaky a jejich bázi nereprezentuje determinovaný člen jako samostatné slovo, proto další formálněsyntaktická klasifikace není na místě.

V. Šmilauer (1971) vyděluje kompozita podle těsnosti vztahu mezi členy (vlastní a nevlastní) a podle povahy syntaktického vztahu mezi komponenty (slučovací, určovací, vazebná, predikační, větná a mechanická). Někteří další teoretikové²² přistupují jako

²² Kromě V. Šmilauera (1971) toto hledisko využívá např. M. Dokulil ve *Tvoření slov v češtině I* (1962) nebo P. Hauser v *Nauce o slovní zásobě* (1980).

k užitečnému k formálněsyntaktickému kritériu při analýze slovotvorné stavby kompozit, my se domníváme shodně s P. Mitterem (2006), že toto hledisko je do značné míry problematické a místy i zavádějící. Sémantiku složenin by totiž v některých případech bylo možné vyložit pomocí několika syntaktických konstrukcí a jejich význam by tedy byl často víceznačný.

3.3 Onomaziologická a slovotvorná stavba kompozit

Předpokladem pro onomaziologickou klasifikaci kompozit je skutečnost, že každý lexém, každý jazykový znak má svou formu a obsah,²³ označující a označované. Tato základní strukturalistická binární opozice se projevuje v kompozitech na rovině vertikální (např. *maloměsto* – *malé město*). Na rovině horizontální ji doplňuje slovotvorný základ a slovotvorný formant, který by bylo možné doplnit podle P. Mittera (2006) na strukturu ternární spojovacím morfémem, onomaziologickým spojem (např. dva základy a spojovací formant ve slově *mal-o-město*).

Kompozita jsou vždy složena nejméně ze dvou slovotvorných základů. U modifikačních determinativ představuje jeden základ onomaziologický příznak a druhý onomaziologickou bázi (např. v námi zvoleném příkladu *malé* + *město*). U mutačních determinativ dochází ke spojení dvou onomaziologických příznaků, onomaziologická báze je reprezentována buď slovotvorným sufixem (např. *luk-o-střel-ec*), nebo není formálně vyjádřena vůbec (např. *vod-o-jem*). Domníváme se v souladu s přesvědčením P. Mittera (2006), že koncovky jako morfémy výhradně gramatické nemůžeme považovat za nositele onomaziologické báze, ale pouze za nositele jistého gramatického významu. Naopak v případě koordinativ (např. *brom-o-vodík*) se skládají dvě onomaziologické báze a příznak není formálně zastoupen. Výsledná složenina pojmenovává jiný obsah než výchozí onomaziologické báze. V souvislosti s tím zaznamenáváme hraniční případy mezi koordinativy a modifikačními determinativy, protože pořadí komponentů ve složenině může ovlivňovat chápání vztahu obou členů složeniny.

Výše jsme popsali typy onomaziologické struktury u kompozit, obecně vychází realizace takových struktur z původního syntagmatu (např. víceslovného pojmenování, frazému), na jehož základě se ustanoví slovotvorný základ a formant (pevný pořádek jednotlivých komponentů, popřípadě sufix či gramatická změna) vznikající složeniny.

²³ Viz *Kurs obecné lingvistiky* F. de Saussurea (1916).

Rozlišující motiv v onomaziologické struktuře pojmu nám pomáhá odhalit onomaziologické východisko. Onomaziologická báze určuje slovní druh složeniny.

3.4 Slovotvorný význam a motivace

Je nutné rozlišovat lexikální a slovotvorný význam (vyplývající z významu jednotlivých složek kompozita a jeho celkové struktury) slov. Tyto dva druhy významů mohou být ekvivalentní, jak je tomu u některých modifikačních determinativ (např. *minisukně*), ale slovotvorný význam může být i širší nebo naopak užší než lexikální význam (to je méně frekventované), jako u některých mutační determinativ (např. *půdoznalec a veršotepec*²⁴), nebo může mít slovotvorný význam s lexikálním některé společné prvky (např. *velkoprodejna*).

Slovotvorná motivace je obvykle vyložena na příkladech slov derivovaných. Je nutné si proto tento základní slovotvorný vztah ujasnit i v doméně kompozice. Fundace je vztahem s motivovaností paralelním, v podstatě se uplatňuje spíše v pohledu mluvčího, na rozdíl od motivovanosti, která se projevuje ve smyslu interpretačním (z hlediska recipienta). Pokud bychom tyto vztahy demonstrovali na obecné situaci, pak nově vzniklé pojmenování (motivované, fundované) objasňujeme pomocí pojmenování původního (motivujícího, fundujícího) a naopak původní pojmenování zakládá pojmenování nové.

Důležité pro slovotvornou analýzu současného jazyka je uvědomit si, že motivaci posuzujeme z hlediska synchronního (nejedná se tedy o genezi), proto zde můžeme narazit na značnou diskrepanci mezi motivací primární, genetickou a sekundární, která je výsledkem přehodnocení motivačních vztahů (Mitter: 2006). Z podstaty složenin vyplývá, že nemohou být slovotvorně nemotivované²⁵ (jsou vždy motivátem), ale není vyloučené, že neposlouží jako slovo motivující pro další tvoření (motivant pro vznik další slovní jednotky, např. *rychlobruslení* pro *rychlobruslař*). Není výjimkou, že některá kompozita jsou motivující pro několik paralelně vznikajících lexémů (např. *velkoobchod* pro *velkoobchodní*, *velkoobchodník*). Složenina se tak nemusí nacházet na konci slovotvorných řad, naopak může posloužit jako motivant pro derivované slovní jednotky (substantivní kompozita mají

²⁴ Toto je příklad P. Mittera (2006), ovšem jeho zdůvodnění se nám zdá nepostačující vzhledem k době vzniku tohoto slova a jeho příznakovému užívání v dnešní češtině, které se více vztahuje k hodnotící složce významu než k té denotativní.

²⁵ Výjimkou jsou složeniny, které jsou tvořeny pouze ze základů cizího původu, ostatní složeniny domácí i hybridní ovšem tuto charakteristiku splňují.

nejsilnější potenciál pro tvoření adjektivních odvozenin, adjektivní zase pro adverbialní, příp. pro transpozici v substantivní kompozitum, z verbálního kompozita nejčastěji vznikají deriváty substantivního a adjektivního rázu). Obvyklým výchozím pojmenováním slovtvorné řady je volné syntagma, případně frazém (např. *jíst lidi v lidojed*), motivující vznik kompozita, posléze následuje odvozenina či odvozeniny (možný je také mezikrok v případě další složeniny).

Levá a pravá strana motivačního vztahu je u kompozit vždy asymetrická (levá strana je tvořena minimálně dvěma slovy spojených do syntagmatu, na straně druhé je lexikální jednotka jediná). Některá kompozita mohou v slovtvorné řadě vystupovat jako potenciální mezičlánek, který může být v případě potřeby utvořen, ale jejich skutečná role ve slovtvorné řadě je přinejmenším sporná (takový lexém obvykle není doložen, např. *čokoholie*), obvykle se totiž jedná o slova přejatá z cizích jazyků jako celek (např. *čokoholik*).²⁶ Potencialita může být realizována prostřednictvím okazionálního užití, tehdy se jednotka váže na konkrétní kontext a mimo něj postrádá funkčnost.

Stupeň motivovanosti u kompozit je třeba posuzovat odlišně než v případě odvozování, kde dochází v slovtvorné řadě k narůstání afixů okolo slovtvorného základu. Složeniny je třeba posuzovat s ohledem na stupeň motivace každého členu složeniny. V případě hybridních kompozit se složeniny zapojují již do existujících slovtvorných hnízd. Kromě motivovanosti jednotlivých komponentů složeniny tedy hraje roli také skutečnost, zda má daný komponent v jazyce status samostatné lexikální jednotky nebo komponentu, který vystupuje v rámci jiných složenin, nebo je motivován v rámci výchozího pojmenování, především v případě komplexních kompozičních postupů. Na motivovanost má tedy také vliv onomaziologická struktura slova.

Produktivnost složeniny značně ovlivňuje opakovatelnost kořených morfémů, ty pak mohou ve víceméně ustálené podobě vstupovat do dalších složenin. Tento princip nabývá na důležitosti u komponentů cizího původu (především internacionálního charakteru), jejichž produktivnost se v posledních letech prudce zvyšuje ve všech sférách komunikace.

²⁶ Také je možné, že dojde k postupnému přehodnocení slovtvorných vztahů mezi lexikálními jednotkami.

4. Hybridní kompozita

V hybridních kompozitech se spojují komponenty cizího a domácího původu. Jejich současná vysoká produktivita souvisí nejen z výše mnohokrát zmiňovanou internacionalizací, ale také s dalšími vnitrojazykovými i mimojazykovými faktory. Řada z nich je příčinou toho, že je tento fenomén hned z několika hledisek obtížně vymežitelný, přestože k prvnímu pokusu o jeho komplexní klasifikaci v rámci české lingvistiky (Mejstřík: 1965) došlo již před několika desítkami let. Právě díky spornosti uplatňovaných měřítek v protíváze k neustálému zvyšování počtu těchto pojmenování zůstávají hybridní kompozita jedním z nejlákavějších témat současné české i světové lingvistiky.

4.1 Hybridní kompozita v současné slovní zásobě

Přestože by se z výkladu výše mohlo jevit, že hybridní kompozita jsou fenoménem pouze současné slovní zásoby, jejich kořeny sahají až do staroslověnštiny,²⁷ jedná se ale spíše o extrémní případy, mnohem více hybridních kompozit (např. *ortelořekač*, *ferglesouřad*, *syllaboměrec*) bychom našli v dalších obdobích vývoje jazyka – staročeském a v češtině střední doby – již tehdy se čeština i v oblasti slovo tvorby dostávala do kontaktu s cizími jazyky, především latinou a němčinou, které měly podstatný vliv na lexikální zásobu každodenní společenské komunikace. Jako bohatý zdroj hybridních kompozit může posloužit především Jungmannův česko-německý slovník, který zaznamenává slovní zásobu obrozeneckou ale i starší (např. *landkočí*, *christonenávistník*, *démonoklaněč*). Předznamenáním toho, co je předmětem zájmu naší práce, jsou hybridní kompozita s prvním komponentem *arci-*,²⁸ vyjadřující vyšší míru hodnoty, ale také obecně zesílení a stupňování vyjádřeného výrazu (Mitter: 2003d). Lexémů tohoto druhu nalezneme v Jungmannově

²⁷ R. Večerka uvádí ve své monografii *Počátky slovanského spisovného jazyka* (1999) výrazy *idoložьrcь/idolotřebьnikъ/idolosložitel'ь*.

²⁸ Přestože by se zdálo, že komponent *arci-* není v současné češtině produktivní, může se v souvislosti se specifickým kontextem událostí v publicistických textech objevit. Takto tomu například bylo s výrazem *arciterorista* spojeným s Usámou bin Ládinem, nedávno zneškodněným bezpečnostními složkami Spojených států. Např. „*Ta podle Američanů musela o bin Ládini vědět a poskytovat mu ochranu, jinak by arciterorista těžko mohl léta klidně žít v luxusním sídle v blízkosti tří posádek pákistánské armády.*“ (Ztratili jsme vrtulník za 60 milionů a nemáme na metr? divil se Obama, Zpravy.idnes.cz, publikováno dne 8. 5. 2011, Newton Mediasearch)

slovníku značné množství (viz Mitter: 2005c, např. *arcihříšník*, *arciutrhač*, *arcikorouhevník*, *arcinauka*, *arcimoře*, *arcisléz*), což naznačuje produktivnost tohoto komponentu, která trvala až do počátku 20. století.

Výraznější nárůst hybridních kompozit zaznamenala slovní zásoba počátku dvacátého století, kdy se objevil nový masmediální komunikační nástroj, rozhlas (např. *radioprůmysl*, *radiosvaz*), rozšířila se automobilová doprava (např. *autonešič*, *autoopravna*, *autolampa*) a celkově se technická situace začala rychle vyvíjet směrem k modernímu vybavení domácností (např. *elektroměřič*). V této době se ale hybridní kompozita stala předmětem kritiky puristů okolo časopisů *Naše řeč* a *Naše úřední čeština*, kteří negativně hodnotili jejich utváření podle cizích vzorů, mechanické napodobování pojmenování z němčiny a celkovou neústrojnost jejich tvoření.

Příruční slovník jazyka českého se v prvních svazcích stavěl k hybridním kompozitům částečně odmítavě, především tedy k těm, která byla vzhledem k způsobu jejich tvoření odsuzována, zaznamenává velký počet kompozit s prvním komponentem *arci-* a *pseudo-*, ale v zásadě zcela potlačuje složeniny s komponentem *auto-*. Paralelně s tímto rozsáhlým lexikografickým dílem vychází *Slovník jazyka českého* P. Váši a F. Trávníčka, jenž je pozoruhodný hodnotícími komentáři u jednotlivých hesel, které často vyjadřují negativní postoje autorů k jednotlivým kompozitům. *Slovník spisovného jazyka českého* rozšiřuje kvantitativně záznam hybridních kompozit a ve větší míře odráží současný stav slovní zásoby v této oblasti, nejfrekventovanějším prvním komponentem je *elektro-*, početné jsou také lexémy s komponentem *auto-*, *radio-* nebo *foto-*, v řadě případů zastává tolerantnější postoj než PSJČ. K přehodnocení některých kompozit došlo také v prvním vydání *Slovníku spisovné češtiny*, který rezignuje na slangové označení a je zjevné, že autoři již reflektovali funkčnost některých složenin. Nárůst složenin za poslední desetiletí zaznamenává speciální neologický dvojdílný slovník *Nová slova v češtině*, o němž jsme hovořili v první části této práce. Zde jsou nepočteněji zastoupené právě hybridní složeniny s prvním komponentem s významem „kvantum, rozsah“ (např. *minibaleníčko*, *supersvalovec*, *maxilžíce*).

4.2 Klasifikace hybridních kompozit v české lingvistice

Hybridní kompozita byla po dlouhou dobu chápána jako ojedinělé nesystémové odchylky od tvoření nových slov podle slovtvorných zákonitostí.²⁹ O první klasifikaci v jazykovém systému se pokusil V. Mejstřík (1965), který vyčlenil klasifikační kritéria, jež byla přijata a rozpracována P. Mitterem (2003e) v komplexní klasifikaci.

4.2.1 Studie zaměřené na problematiku hybridních kompozit

Mejstřík si všímá, že hybridní kompozita nabývají na frekvenci, v slovní zásobě se stávají prostředkem produktivním, získávají svou stylovou platnost a především se formují v nový slovtvorný typ pojmenování. Mejstřík definuje hybridní tvoření jako spojování dvou cizorodých prvků z hlediska původu v jediné slovní jednotce. Rozlišuje tři typy hybridních slov – spojení předpony cizího původu s domácím základem, spojení předpony domácího původu s cizím základem a složení cizího a domácího základu v jednom slově. Takto vymezenou hybridnost ale pokládá za příliš širokou, protože nezohledňuje rozdíly mezi hybridními slovy v rámci domácího slovtvorného systému, některá jsou utvořena z komponentů, které vystupují v rámci jazykové systému jako samostatné jednotky (např. *sklolaminát*), jiné nikoli (např. *hydrosměs*). Druhý typ považuje za hybridní složeniny v užším slova smyslu a vymezuje je jako mezityp mezi složeninami s prvním komponentem substantivního (např. *vzducholod'*) a adjektivního (např. *maloměsto*) rázu. První člen těchto kompozit vznikl zkrácením fundujícího slova, jež získalo povahu kořenného morfému (široký, neurčitý lexikální význam). V některých případech mají tyto komponenty tendenci stát se samostatnými slovy.

Mejstřík upozorňuje také na fakt, že hybridnost se nedá obecně označit za neústrojně tvoření slov, neznamená otrocké přejímání z cizího jazyka, ale ukazuje k společenským pojmenovacím potřebám, hybridní složeniny jsou v tomto smyslu operativnější a jazykově ekonomické. Cizí model může působit na využití modelu domácího. Tyto kompozita jsou podle Mejstříka projevem především dvou procesů ve slovní zásobě – univerbizace a

²⁹ Nejstarší práci, která pojednává o hybridních kompozitech je *Mluvnice spisovné češtiny* I F. Trávníčka (1951), některým komponentům se věnoval později M. Helcl (1953).

internacionalizace. Kromě představení vlastního stanoviska k hybridním kompozitům, se ohrazuje proti námitkám, které označují hybridní tvoření za nečeské z hlediska jazykové typologie,³⁰ zvláště proto, že kompozice je základním prostředkem slovtvorby v němčině (a ostatních germánských jazycích).³¹ Mejstřík připomíná, že žádný jazyk není představitelem pouze jednoho z typů, ale naopak směsicí jednotlivých typologických rysů.³² Pro neústrojnost byl mj. kritizován³³ i první člen substantivní složeniny v platnosti přívlastkové v složeninách nehybridních, který byl ovlivněn produktivním typem hybridních kompozit s prvním komponentem internacionalizačního charakteru, založeném na širokém určovacím vztahu.

Jak je zjevné z tohoto výkladu, pro Mejstříka je rozhodujícím ukazatelem formální utvářenost složenin a jejich komponentů a způsob spojení určujícího základu s určovaným. První kritérium představuje slovnědruhovou charakteristiku prvního členu kompozita (substantivní, adjektivní atd.), druhým kritériem je způsob spojení determinovaného základu s determinujícím (čistá kompozice či juxtapozice), třetím kritériem je syntakticko-sémantický vztah mezi komponenty (koordinační či determinační) a posledním kritériem je specifikace determinativ z hlediska svého druhu (atributivní, objektová, adverbialní). Mejstřík ze své klasifikace vyvozuje tyto závěry: Hybridní složeniny v užším slova smyslu představují nový slovtvorný typ, který se vyvíjí především pro potřeby odborného vyjadřování, hybridní složeniny se celkově uplatňují také v jiných oblastech společenské komunikace, není je proto možno apriorně odmítat, ale naopak je třeba o nich uvažovat ve vztahu k jejich funkčnosti. Jádrem hybridních složenin jsou kompozita určovací, řada z nich má ale i vlastnosti specifické pro svůj slovtvorný typ (viz výše).

O. Martinčová a N. Savický (1987) uplatňují vzhledem k hybridním kompozitům hledisko genetické, které postihuje, zda složenina vznikla na pozadí víceslovného pojmenování nebo ustáleného spojení, které existuje jako samostatná lexikální jednotka plnící funkci fundujícího výrazu. Slovtvorná struktura výsledné složeniny je tvořena derivací od jednotlivých základů slov fundujících. První komponent může být zkrácený, ale není to podmínkou, druhý člen je tvořen autosémantickým slovem domácího původu, které vstupuje

³⁰ Viz SKALIČKA, V. *Typ češtiny*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951.

³¹ O. Martinčová a N. Savický (1987, s. 130) upozorňují, že osamostatňování prefixoidů může vyústit v samostatné „nové slovní druhy“, v nichž se projevuje vzrůstání aglutinačních rysů v současném jazyce (např. diakoutek).

³² J. Gazda (2003) připomíná, že z hlediska negativního hodnocení internacionalizačních tendencí má čeština velmi blízko k slovenštině, nicméně oba jazyky se vyvíjely v blízkosti jazyka typologicky naprosto odlišného (němčina, maďarština), na rozdíl od polštiny, která se vždy jevila k přejímání slov z cizích jazyků velmi otevřeně, oproti češtině je méně flektivní.

³³ Explicitně tento druh složenin odsoudil v *Mluvnici spisovné češtiny* I F. Trávníček, později jej obhajoval na stránkách *Naší řeči* M. Dokulil (viz DOKULIL, M. *Kamenolom*. NŘ 33, 1949, s. 138 – 140).

do složeniny nezměněno. Význam prvního zkráceného komponentu složeniny je méně určitý než slova fundujícího. Martincová a Savický jmenují některé zkrácené podoby komponentů, které byly utvořeny bez zřetele k morfémovému skladu původního slova (např. *eko-*, *turbo-*), dnes jsou ale tyto komponenty již považovány za dostatečně ustálené. Do druhé skupiny autoři zařazují všechna hybridní kompozita, u nichž se vztah fundace k víceslovnému pojmenování nepodařilo prokázat. Tyto lexikální jednotky buď pojmenovávají nové skutečnosti, především v oblasti terminologické, nebo jsou vytvářeny na pozadí synonymních lexémů. Zde je patrné uplatnění sémantického modelu při dalším tvoření kompozit tohoto charakteru. Autoři se zaměřují na konstituování morfémů přechodného typu (afixoidů), této problematice se budeme zabývat podrobněji v kapitole věnující se kontroverzním oblastem hybridních kompozit.

Autoři podrobují analýze složeniny tzv. afixoidálního typu na pozadí snahy odhalit systémové (analogizující) tendence a nesystémové prvky (anomaly) v rámci souboru neologismů. Rozlišují také mezi přístupem ontologickým, popisujícím nepravidelnosti, příp. pravidelnosti v jazykovém systému a gnozeologickým, určujícím pro zkoumání dané oblasti z hlediska vědeckého, které považují za užitečné pro postižení tohoto fenoménu. Základní přístup k hybridním složeninám se v historii české lingvistiky totiž odvíjel od snahy vysvětlit jejich existenci v kontextu národního jazyka a určit jejich postavení. Etymologicky orientovaná lingvistika tak přispěla k tomu, že nově vzniklá kompozita byla negativně ohodnocena ještě dříve, než došlo k jejich důkladné analýze. Docházelo tak pouze k registraci jevu nebo respektování jeho platnosti jen v omezeném rozsahu a platnosti (Martincová, Savický, 1987).

V současnosti se v oblasti české lingvistiky nejpodrobněji tématem hybridních kompozit zabývá P. Mitter (2003e), který třídí kompozita primárně podle původu prvního komponentu složeniny do dvou podmnožin – složenin s prvním komponentem domácím a cizím, podrobněji rozlišuje toto kritérium v druhé jmenované skupině. Ke klasifikaci přistupuje systematicky, definuje jednotlivé významy komponentů a provádí komparaci konkrétních příkladů z korpusových zdrojů s lexikografickým popisem.

4.2.2 Hybridní kompozita v dalších českých lingvistických pracích

Kromě studií a rozsáhlejších prací věnujících se výhradně problematice hybridních složenin odrážejí dobové chápání tohoto fenoménu také mluvnice a díla zaměřující se na oblast slovtvorby a lexikologie.

V monografii M. Dokulila *Tvoření slov v češtině 1 a 2* (1962, 1967) se s pojmem hybridní a hybridizace vůbec nesetkáme, na rozdíl od *Novočeském tvoření slov* V. Šmilauera (1971), kde autor upozorňuje na slangový charakter hybridních složenin, zároveň ale uznává, že některá kompozita se již ve slovní zásobě dostatečně prosadila (např. *fotočlánek*, *kinohvězda*). Dále identifikuje některé složeniny, které zaujímají výraznou roli v oblasti terminologické, juxtapozita (např. *watthodina*) považuje za složeniny multiplikativní. P. Hauser v *Nauce o slovní zásobě* (1980) definuje hybridní složeniny poněkud v užším smyslu, považuje za ně složeniny s prvním komponentem cizím a druhým domácím, přičemž cizí člen určuje člen domácí.

Česká mluvnice B. Havránka a A. Jedličky (1951-1996) ve svých čtených vydání do značné míry odráží vývoj pohledu na tento slovtvorný fenomén. Ve vydáních od roku 1981 operuje s pojmem hybridizace, pod něj zahrnuje jak derivovaná hybridní slova (od roku 1996 se objevuje v této roli pojem hybridní název), tak hybridní složeniny. Autoři si všímají, že hybridní složeniny se šíří především v textech publicistických, kde se podle nich ve zvyšující míře uplatňují především námi sledované složeniny s prvním komponentem kvantifikačně-intenzifikačního charakteru *mikro-* a *mini-*.

Mluvnice češtiny 1 (1986) klasifikuje kompozita na základě slovního druhu složeniny (především podstatná a přídavná jména), slovtvorného způsobu (čistá kompozice, juxtapozice a komplexní, smíšený způsob kompozičně-derivační), onomaziologické povahy vztahu (souřadný nebo podřadný), pořadí členů u determinativ, příslušnosti slova k onomaziologické kategorii (mutační, modifikační a integrační), slovního druhu fundujícího slova předního členu složeniny, původu fundujících slov členů kompozita (zde je upozorňováno na vágnost tohoto hlediska), lexikálněsémantického obsahu složeniny a odvozenosti či neodvozenosti zadních členů kompozit. K modifikačním determinativům *Mluvnice češtiny 1* řadí i hybridní složeniny. V rámci nich pak rozlišuje ještě dva podtypy, složeniny s předním komponentem řeckého původu odpovídající svou strukturou českým adjektivům (např. *izo-*, *makro-*, *mono-*) a složeniny s předním členem utvořeným krácením

původního fundujícího internacionálního složeného slova, který posléze v novém kompozitu působí ve významu celého složeného adjektivního základu (např. *gramo-*, *auto-*, *stereo-*, *termo-*). Mezi členy přiřazenými do první a druhé skupiny panuje homonymie. Za doménu adjektivních modifikačních determinativ považuje odborné vyjadřování (např. *suchohřib*, *izočára*), hybridní složeny pak přiřazuje také ke slangu a profesionální mluvě (např. *makrovýbrus*, *gramodeska*), zmiňuje také jejich frekvenci v publicistických textech (např. *mikrokomedie*), kam byla kompozita přenesena z odborné vrstvy nebo vytvořena nově. Za periferní označuje výrazy expresivní a knižní či básnické (např. *tlustospis*, *temnosvit*).

J. Filipec a F. Čermák v *České lexikologii* také pracují s pojmem hybridní slova v širším smyslu vzhledem k slovotvornému utváření slov derivovaných i skládaných (zařazují mezi ně, např. *vědátor*, *nadání*). I. Bozděchová ve své monografii *Tvoření slov skládáním* (1995) klasifikuje kompozita z hlediska onomaziologických kategorií, hybridní kompozita uvádí pouze jednotlivě v rámci obecného klasifikačního rámce kompozit. *Čeština – řeč a jazyk* M. Čechové (1995, 2000) zařazuje hybridnost do výkladu až v druhém vydání, za výsledek hybridního tvoření považuje tzv. hybrid, který může být kompozitem i derivátem. Čechová třídí hybridní kompozita podle slovnědruhově příslušnosti výsledného lexému. Příruční mluvnice češtiny (1995) vyzdvihuje specifické tvoření hybridních kompozit pomocí cizí abstrahované složky, neopomíjí ale ani široké stylové zařazení těchto složenin. V *Stylistice současné češtiny* (1997) M. Čechová, J. Chloupek, M. Krčmová a E. Minářová popisují posun hodnocení hybridních kompozit z hlediska kodifikace, od prvků z tohoto pohledů značně nežádoucích k lexikálním jednotkám neutrálním. Hybridní složeniny se v některých případech posouvají z oblasti slangového vyjádření směrem k spisovné normě. Přehled zmínek v mluvnicích češtiny zakončuje monografie D. Šlosara *Česká kompozita diachronně* (1999), která rozčleňuje substantivní kompozita podle slovotvorné motivace zadního členu, neodvozená substantivní kompozita podle slovního druhu koncového členu a posléze je podrobněji třídí podle slovnědruhově platnosti předních členů. Autorova klasifikace se přizpůsobuje zaměření na diachronní popis systému kompozit.

4.3 Problematika prvních komponentů cizího původu

První komponenty cizího původu jsou důvodem, proč nacházíme v klasifikaci hybridních kompozit řadu sporných otázek. Předně se jazykověda potýká s problematikou morfémové typologie, která rozhoduje o zařazení slova s morfémem přechodného typu pod

kompoziční či derivační rámec tvoření slov, podobně, jak jsme naznačili výše, představuje určité specifikum tohoto slovotvorného modelu zkrácená první část složeniny. Nejen formální charakteristika prvních členů složeniny patří mezi obtížně klasifikovatelné, ale i význam těchto členů se zřetelně vyprazdňuje oproti pojmenováním fundujícím, v některých případech se může vyskytnout též homonymie či polysémie mezi zkrácenými komponenty. Dále se ukazuje jako jeden z důležitých bodů diskuze o hybridních kompozitech původ prvního komponentu, který se stále více skrývá za internacionální jazykové tendence. Také adaptace cizích slov v českém slovotvorném systému má podstatný vliv na celkovou klasifikaci těchto složenin. Výše zmíněné otázky utvářenosti prvních členů hybridních kompozit se prolínají s otázkou jejich funkčnosti.

4.3.1 Vznik hybridních kompozit

Pokud chceme analyzovat hybridní kompozita, je třeba hledat oporu ve výchozí definici tohoto fenoménu, která je založena na rozdílném původu jednotlivých členů složeniny. Ale jak vlastně můžeme vymezit cizí slovo? Vždyť i často uváděná slova, jako *škola*, *papír* nebo *pošta*, jsou cizího původu, ale v systému češtiny již zdomácněla, proto můžeme v souladu s E. Podruhovou (2007) uvažovat o různých stupních hybridnosti kompozit. Komponenty internacionálního původu mají přirozeně větší tendenci se spojovat s cizími slovy. Jak ale posoudíme míru zdomácnělosti určitých lexémů a které budeme považovat za dostatečně zdomácnělé? Souhlasíme s názorem P. Mittera (2006), podobně jako E. Podruhová (2007), že vhodným ukazatelem toho, jaká slova jsou pocíťována stále jako cizí, je *Nový akademický slovník cizích slov* (2005).

Podle O. Martinové (1983) vznikají hybridní složeniny dvojitým způsobem, buď je výraz přejat z jiného jazyka a upraven tak, aby zapadl do systému jazyka domácího, nebo je utvořen částečně z prostředků cizího původu podle cizího slovotvorného modelu. Kompozita, která vznikla na základě cizího vzoru, na něm ale nemusí být nadále závislá, to dokazuje skutečnost, že počet hybridních slov (analogicky utvořených) stále vzrůstá, přestože proces přejímání probíhá pomaleji (Martinová:1983). Komponenty cizího původu totiž procházejí procesem adaptace, především po stránce ortografické, výslovnostní, morfologické i slovotvorné. Právě díky spojitelnosti cizích a domácích základů hybridních kompozit považuje J. Furdík (2004) tyto komponenty za maximálně slovotvorně adaptované. P. Mitter (2005a) třídí komponenty internacionálního charakteru do tří skupin podle míry slovotvorné adaptace v současné češtině. Mezi komponenty s malou mírou slovotvorné adaptace (např.

beach-, *air-*, *work-*) řadí ty, které se spojují pouze se základy cizího původu, do druhé skupiny s velkou mírou slovtvorné adaptace (např. *audio-*, *cyklo-*, *disko-*) zařazuje ty, jež se mohou spojovat se základy původu domácího i cizího, a tak vytvářet cizí i hybridní složeniny. Třetí početně velmi omezená skupina komponentů (např. *háčko-*, *perlo-*) představuje členy spojující se pouze se základy domácího původu. Poněkud odlišný pohled na problematiku adaptace přináší D. Svobodová (1999), která mezi hybridní složeniny s různou mírou a typem adaptace zahrnuje i lexémy podle výše stanoveného klasifikačního měřítka náležející zcela mezi složeniny cizí (např. *radiohit*, *gólman*, *hausparty*).

Z výkladu v úvodu této bakalářské práce je zjevné, že hybridní kompozita vznikají v kontextu určitých jazykových tendencí. Internacionalizace je spojena především s původem daných komponentů, které se vyskytují ve více nepříbuzných jazycích, nebo jsou uměle vytvořena a mají nadnárodní platnost. Vedle internacionalizace se objevuje i tendence k výrazové kondenzaci,³⁴ univerbizaci. Snaha o odstranění konfliktu mezi obsahem a formou se realizuje skrze jednoslovné pojmenování motivované víceslovným. K univerbizaci v širším slova smyslu může docházet přechodem ke kompozitu, kondenzací ve spřežku, nahrazením sousloví sufixálním útvarem, substantivizací adjektiva a ztrátou substantivního členu sousloví, elipsou specifikujícího adjektiva na specifický význam, vznikem zkratkového slova nebo metonymicky motivovaným tvořením. Jednotlivá pojetí univerbizace se různí v názoru na koexistenci motivujícího a univerbizovaného pojmenování, podstatná je ale jednotnost významu obou pojmenování.

Dnešní chápání univerbizace vychází z pojetí M. Helcla (1963), který rozlišuje univerbizaci v užším a širším smyslu. Pod univerbizaci v užším smyslu zahrnuje jen první tři výše vyjmenované způsoby tvoření nových pojmenování. My vycházíme z přístupu rozpracovaného především P. Mitterem (2007), který je zastáncem širšího pojetí a univerbizace na základě kompozice, přestože nejrozšířenějším typem univerbizace je její podoba derivační. I po tomto výběru je ale třeba se omezit na složeniny s alespoň jedním komponentem domácího původu, v opačném případě totiž nelze určit, zda univerbismus vznikl v jazyce původním nebo až v tom, do jehož systému byly motivující lexémy přežaty. Mezi hybridními kompozity, která vznikla na pozadí dvouslovného pojmenování, můžeme řadit např. *pornočasopis*, *ekozboží*, *termoprádlo*. U některých kompozit se tato klauzule nemusí spojovat s jejich genetickým vývojem (např. *fotopanel*). Za univerbizáty můžeme

³⁴ Na tomto místě se sluší připomenout tzv. Rozwadovského teorii, podle které pojmenování v naprosté většině vznikají jako útvary formálně dvojčlenné a díky rozporu mezi formou a významem se až sekundárně přetvářejí v útvary jednočlenné.

označit i složeniny s amorfematickým komponentem (např. *kyberválka*), přestože opakovaným užíváním komponentů se členy postupně lexikalizují. Od užšího pojetí univerbizace odlišuje Mitter (2007) paralelně existující složeniny a víceslovná pojmenování (např. *superstřelec* a skvělý střelec) s prvním komponentem cizího či domácího původu, adjektivum víceslovného pojmenování považuje spíše za překlad významu prvního členu složeniny.

Při našem výkladu vzniku hybridních složenin bychom neměli opomenout polokalkování. Tento způsob tvoření kompozit je založen na motivaci cizím slovotvorným modelem, jehož zadní člen je přeložen do jazyka domácího (např. *superhvězda*). Polokalkování je běžné především v lifestylových magazínech, které jsou po lexikální stránce silně inspirovány anglicismy.

4.3.2 Statut komponentů cizího původu

Jedním z hlavních témat vztahujících se k formální utvářenosti komponentů je morfémový statut prvního členu složeniny. K problematice morfémové typologie je v české lingvistice přístupováno často v souvislosti s hybridním tvořením, v jiných národních lingvistikách je charakteristika přechodných morfémů budována nezávisle na nich, např. v lingvistice ruské (Martincová, Savický: 1987). Za přechodný morfém (afixoid) je považován takový komponent, který splňuje některé sémantické a funkční charakteristické rysy kořenů i prefixů. Afixoidy mohou stát na pomezí mezi prefixem a radixem (prefixoidy), tedy pokud se jedná o přední člen složeniny, ale také mohou nabývat přechodného rázu mezi sufixem a radixem (sufixoidy). Vedle těchto dvou typů přechodných morfémů vydělujeme ještě morfémy, jež si stále zachovávají věcný význam, radixoidy, v případě složeniny se pak komponent blíží autosémantickému slovu.

Snaha označit tyto druhy morfémů panuje v české i všech slovanských lingvistikách po celou druhou polovinu 20. století, kdy tyto druhy morfémů krystalizovaly. Například V. Vinogradov je pojmenoval adjektivními morfémy, A. Jedlička (1974) poloprefixy a F. Daneš (1962) kvazipředponami a kvazipříponami (Martincová, Savický: 1987). Dnes tedy můžeme pracovat s určitou představou kontinua těchto morfémů. Z vývoje hybridních kompozit za výše vymezenou dobu je zjevné (Mitter: 2003e), že dochází k posunu tohoto kontinua od prefixoidně-radixoidního k prefixoidně-prefixálnímu. Na druhé straně některé komponenty, které geneticky vycházejí z předložek (např. *ex-*, *anti-*) a dříve v tomto smyslu chápány jako

prefixy, se dnes významově osamostatňují a mají blíže k radikálnímu tvoření, protože se tento význam již dostatečně lexikalizoval (např. *expřítelkyně*, *antihrdina*). Důvody tohoto pohybu klasifikační škály morfémů patří převážně mezi problematiku sémantického vývoje dílčích komponentů. Námi sledovaný soubor komponentů patří v tomto smyslu mezi nejaktivnější z nich.

Zároveň i skutečnost, že ke kompozitům přistupujeme z hlediska kompozice, přestože problematiku prefixace³⁵ považujeme za hraniční³⁶ mezi derivací a kompozicí,³⁷ ukazuje, jakým způsobem se stavíme ke klasifikaci hybridních kompozit s prvním komponentem kvantifikačně-intenzifikačního charakteru, ke kterým je většinou přistupováno jako k prefixoidům (Šmídová: 2000, Podruhová: 2007). Podruhová (2007, s. 8) například chápe prefixoid jako „...*původně jiné slovo (nebo jeho část), pomocí něž dochází k vytvoření nového slova. Zdá se tedy, že by mohl být formálně zařaditelný do skupiny nepravých prefixů. Avšak tento aspekt (možnost morfému vystupovat samostatně) není pro prefixoid nejpodstatnější.*“ Tato definice před nás předestírá ukázkou rozkolísanosti teoretických přístupů, šíří navzájem se překrývajících definic, aplikovaných nejen na oblasti lexikografického popisu. P. Mitter (2005b) jako zastávce kompozičního tvoření vymezuje jako prefixoidy pouze morfémy numerálního a pronominálního charakteru, u nichž se neštěpí význam, ostatní klasifikuje jako komponenty v širokém slova smyslu.

Paralelně vydané lexikografické příručky přistupují k této problematice různým způsobem (např. komponent *kontra-* klasifikuje SSČ jako radix, ale Nová slova v češtině jako prefix), ale i jednotlivá hesla jsou z hlediska určování statutu často nekonzistentní (např. komponent *pseudo-* je chápán v rámci popisu neologické příručky Nová slova v češtině jako radix i prefix). Aniž bychom chtěli tento přístup obhajovat, je nutné dodat, že většina internacionálních komponentů má v současné češtině více odlišných významů, které činí subsystém polysémního lexému dosti heterogenním a obtížně vymežitelným v rámci klasifikačních měřítek (např. komponent *hyper-* lze klasifikovat zcela jinak v případě složeniny *hyperzvuk*, kde má komponent charakter výrazně prefixní, a *hyperobchod*, kde je možno jej zařadit mezi prefixoidy či radixoidy).

Klasifikaci přechodných morfémů nabízejí O. Martincová a N. Savický (1987), kteří je vymezují na základě slovnědruhově charakteristiky, koexistence morfému s lexikální

³⁵ V češtině rozlišujeme prefixy pravé a nepravé, cílem pravých prefixů je modifikace významu slovního základu, prefixy nepravé (předložkové) mohou existovat jako samostatná slova.

³⁶ M. Čechová (1996/1997) demonstruje na školské praxi, jak obtížně rozpoznatelná je v některých případech pro žáky hranice mezi prefixy a radixy.

³⁷ „Prefixace se prolíná s afixoidním (resp. prefixoidním) tvořením, mezi oběma slovo tvornými způsoby existuje neostrá hranice, zejména pokud jde o repertoár slovo tvorných prvků.“ (Kochová: 2005, s. 83)

jednotkou existující v slovní zásobě, případně jejím domácím ekvivalentem, na základě slovotvorných funkcí morfému a na závěr uplatňují hledisko funkčněstylové. Morfémy takto zařazují na ose prefix-prefixoid-radixoid-radix. Jako prefixy hodnotí např. komponenty *super-* nebo *ultra-*, znaky prefixoidů předponově-předložkového významu spatřují v komponentech *inter-* nebo *kontra-*, ale například i v členech *bio-* nebo *dia-*, do přechodného pásma zařazují autoři kupříkladu komponenty *mikro-* nebo *mini-*. Významným posunem od doby, kdy byla vytvořena tato klasifikace je podle P. Mittera (2004b) současné chápání těchto komponentů spíše jako součástí modifikačních determinativ adjektivní, resp. adverbiální povahy. K některým členům je podle Mittera dnes přístupováno jako k homonymním (viz níže), nelze je totiž vymezit z hlediska morfémové typologie jako prefixy (např. *para-*, *meta-*), neboť vedle původního významu předložkového, resp. předponového charakteru dnes nabývají významů dalších. Některé komponenty nelze slovnědruhově určit, protože ve složenině vystupují ve formě zkráceného fundujícího slova substantivního i adjektivního rázu.

Mitter vnáší do lingvistického diskurzu, jak vyplývá z výše podaného shrnutí, dva nové termíny – funkční adjektivum a slovnědruhově nevyhraněný morfém. Dále navrhuje výše uvedenou klasifikaci zúžit na 3 kritéria, charakteristiku slovnědruhovou, syntaktickou a lexikálněsémantickou, zbylé 2 body považuje za doplňující, ale ne za určující. Ty nám pouze mohou pomoci odhalit některé významové odstíny (např. v případě existence domácího ekvivalentu), případně jejich funkci v parasystému (hledisko funkčněstylové).

Zkrácené slovo³⁸ jako první člen složeniny jsme zmiňovali už jako součást pojetí V. Mejstříka (1965). I tento specifický rys hybridních kompozit vzbuzuje mnoho nejasností, především v oblasti slovotvorného vymezení kompozit, tím spíše, že k vytváření zkrácených slov dochází často v nesouladu s morfémovou stavbou fundujících slov (např. komponent *aku-*) a další tvoření kompozit s těmito komponenty závisí na jejich ustálenosti v slovní zásobě. Tento fragmentární element, který nám dovoluje vnímat tvoření těchto slov jako abreviačně-kompoziční, rozostřuje také hranici mezi čistou kompozicí a juxta pozicí. K distinkci mezi čistou kompozicí a abreviačně-kompozičním způsobem může pomoci produktivita daných komponentů, pokud je produktivita vyšší, nemůžeme předpokládat, že by k abreviaci mohlo docházet při tvoření každého nového lexému. Je nutné si ale uvědomit, že některé komponenty cizího původu vstupují do složeniny s fragmentárním elementem, obsahujícím nejen radix ale i konektém obvykle v jediné hlásce (např. komponent *foto-*), lze

³⁸ Na spojení abreviačního a kompozičního způsobu tvoření z hlediska diachronního poukázal už E. Michálek v článku *K zvláštním způsobům Klaretova tvoření slov* (NŘ, roč. 58, 1975, s. 20 – 24).

je tedy klasifikovat jako superradixální (nadkořenné). Ze souboru komponentů s významem kvantity, resp. rozsahu této charakteristice například odpovídá člen *mikro-*.

Na straně druhé může v důsledku abreviace v komponent dojit k tomu, že daný člen neobsahuje ani radix, jeví se jako amorfematický, tedy agramatický, a můžeme ho tedy označit za komponent subradixální (subkořenný). Extrémním příkladem jsou komponenty nelexikálního rázu, kterými se zabýval F. Daneš (1985). Daneš popsal tři různá spojení těchto výrazů – se spojovníkem a jako dva lexémy v antepozici a postpozici. Tento způsob tvoření a syntaktická funkce prvního členu ukazuje na blízkost s určujícím vztahem a atributivním charakterem komponentu. Daneš přibližuje tyto tři způsoby spojení, z nichž za nový a pro češtinu netypický považuje způsob druhý, který často vystupuje jako součást syntetické specifikace hyperonym v odborném funkčním stylu. V podobném smyslu o problematice již dříve pojednal M. Dokulil (1959). I tato oblast ale zaznamenala za poslední desetiletí prudký rozvoj, rozvinula se nová pojmenovací struktura, která umožňuje vytváření neologismů s komponenty *e-*, *i-*, *m-* ve významu „elektronický, internetový a mobilní“ (Opavská: 2005), objevujících se v souvislostech s rozvojem nových komunikačních technologií.

Také sémantická stránka se úzce propojuje s formálním rozměrem hybridních kompozit. Využití afixoidních komponentů poukazuje na již zmíněné vyprazdňování významu původně autosémantických radixů. Zjevné je v tomto smyslu také frekventované užití komponentů v analogickém tvoření bez zřetele k specifickému významu daného komponentu (Šmídová: 2000).

Na druhou stranu tyto členy obvykle nejsou monosémní, naopak se zdá, že vznikají jejich nové a specializované významy. Tento proces je tak výrazný, že můžeme konstatovat, že v některých případech dochází k takovému vzdálení jednotlivých významů, že se subsystem rozpadne na dva lexémy homonymní. Běžný je tento jev u hybridních kompozit s členy původu pronominálního nebo prepozičního (např. *auto-*, *para-*), u nichž se vyvinuly sekundárně další významy motivované cizími specializovanými složeninami, jež tento komponent ve své slovotvorné stavbě již zahrnuly (např. *parašutistický*, *paraplegický*, *automobilový*). Některé komponenty proto (např. *tele-*) získaly dokonce několik takových významů (např. *televizní*, *telepatický*, *telekomunikační* atd.). Nicméně, rozšiřující se polysémie a homonymie nepoukazuje pouze na značnou míru produktivnosti daných komponentů, ale též na jejich funkčnost v různých kontextech společenského užití.

4.3.3 Funkčnost hybridních kompozit v mediálním diskurzu

Za ohnisko tvoření hybridních kompozit můžeme z hlediska prvních popisů tohoto fenoménu považovat odborný funkční styl (asi nejhojněji jsou hybridní kompozita užívána v chemii, např. *aminokyselina*, *hydrosměš* atd.), tuto skutečnost dokládá i P. Mitter na nejnovějším lexiku excerpovaném z *Nových slov v češtině*, kde nachází z 60 % odborné termíny (Mitter: 2003a). Zároveň je ale podstatné si uvědomit, že v některých oblastech (např. automobilismu, motorismu, elektrotechnice) existuje neostrá hranice mezi odbornými a slangovými výrazy (např. *autostěrače*), užívání těchto prostředků ovlivňuje procesy terminologizace a determinologizace.

Mimo tyto dvě stylové oblasti se hybridní kompozita začala od 60. let 20. století více objevovat jako pojmenování příležitostná, módní, jako publicismy. I v současnosti se hybridní složeniny uplatňují v publicistickém funkčním stylu, frekventované jsou komponenty související se společenským, politickým i technologickým stavem společnosti, např. *eko-*, *retro-*, *krimi-*, *cosmo-*, *tele-*, *profí-*. Vedle komponentu *pseudo-*, který oslabuje platnost druhého členu složeniny, se velmi produktivním stal také komponent *ex-*, jež nabízí význam „bývalý; ten, který pozbyl svého titulu“. Komponent *euro-* (Mitter: 2001a, Jílková: 2005) posiluje interlingvální průniky mezi jazyky Evropské unie, členy *dia-* (Bozděchová: 1991), *disko-* (Bozděchová: 1993) a *bio-* (Mitter: 2003b) odpovídají požadavkům moderního životního stylu. Některé komponenty mohou být produktivní, jak v apelativní, tak propriální sféře. Expresivitou kompozit je předurčeno směřování k hovorovosti, tedy do prostěsdělovacího funkčního stylu.

Od 50. a 60. let roste počet těchto komponentů (Martincová, Savický: 1987) a jejich produktivnost se začíná prudce zvyšovat s pravidelností jejich užití především v tisku a reklamě. Jak jsme již naznačili výše, hybridní kompozita jsou důsledkem jazykové ekonomie, jsou operativnější, tedy lépe vyhovují typu češtiny, který upřednostňuje derivaci. Hybridní složeniny „...nejsou většinou výrazovými prostředky jazyka spisovného, přestože jejich hojné užívání v oboru pracovním má oporu v jejich stručnosti a možnosti vytvářet od nich potřebné odvozeniny, zejména jména přídavná.“ (Helcl: 1953, s. 36 – 43). Ústí v nich snaha o internacionalizaci i intelektualizaci (resp. racionalizaci) pojmenování. Nezanedbatelným rysem je také expresivita, která se může projevat jako součást jazykové kreativity podporované sémantickou multifunkcionalitou manifestovanou okazionalismem jako výsledku individuálního řečového aktu a subjektivního pohledu na určitý jev. Těchto lexémů

je často užíváno bez významového, funkčního a stylistického ustálení daných pojmů v jazyce. (Staněk: 2002).

„Mnohé složeniny expresivní, uplatňující se především v oblasti reklamy a prostědělovacího stylu, naznačují, že tvoření hybridních složenin se v současné češtině neomezuje pouze na oblast odborného, resp. slangového vyjadřování, ale že se těžiště jejich tvoření posouvá více do sféry publicistického a prostědělovacího stylu.“ (Mitter: 2003a, s. 326). Publicistické texty nabízejí vhodné prostředí pro tvoření hybridních kompozit, protože jsou založené na komunikačních modelech, které přispívají k ustalování způsobů pojmenování, zároveň je jedním z principů jejich stylové charakteristiky expresivní aktualizace a narušování vyjadřovacího stereotypu.

Cizí komponenty jsou podle P. Mittera (2005a) natolik produktivní, protože je pocíťována absence významově a funkčně adekvátních komponentů domácího původu. Hybridní kompozita nepředstavují pouze nový slovotvorný typ, ale jsou též součástí parasystému neologismů (Ziková: 2001), tedy sekundární soustavy vzniklé na pozadí základního systému nociónálních apelativ. Zde dochází k ustalování nových slovotvorných typů, posunu kompozit z periferia do centra slovní zásoby, tedy k strukturálním změnách s perspektivou dalšího vývoje.

5. Hybridní kompozita s kvantifikačně-intenzifikačním komponentem

5.1 Úvod do problematiky

V této kapitole se nejprve teoreticky a následně z praktického hlediska dotkneme hybridních kompozit s prvním komponentem významu „kvantum, rozsah“. Touto problematikou se zabývala především E. Podruhová (2007) a P. Šmídová (2000).

Jedním z prvních příspěvků dotýkajících se tohoto souboru komponentů, je článek A. Jedličky (1965) pojednávající o názvu rubriky časopisu Věda a technika Mikrooddech. Podle A. Tejnora (1967) se obliba těchto kvantifikačně-intenzifikačních komponentů objevila s módou minisukní, z této oblasti se pak rozšířila i do oblasti životního stylu a potažmo do publicistiky. Autoři se ale domnívají, že tento fenomén 60. let nemá přílišnou naději na přežití, protože neterminologické užití komponentů je podle nich příznakové. „Zdá se však, že je to jen pouhý výstřelek dobové publicistické módy, která po čase opět rychle opadne.“ (Jedlička: 1965, s. 122).

Postupem času dochází k neutralizaci komponentů, rozrůstá se jejich repertoár a mezi některými se začíná vytvářet konkurenční vztah (např. *mini/mikropovídka*). Výše zmiňovaní autoři si všímají specializace některých komponentů (např. komponenty *mini-/maxi-* se spojují spíše s názvy oděvů, *mini-/mikro-* s divadelními, filmovými nebo literárními žánry). Z hlediska vývoje sémantiky je nutné zmínit komponenty *super-*, *top-* a *extra-*, jejichž význam se postupem času od obecného vyjádření větší míry soustředil do významové oblasti kvalitativní. Jevem neméně neobvyklým se stává kumulace komponentů v jediném lexému (např. *hyperminisukně*), jejich význam může být synonymní, pak se mohou jednotlivé významy pouze sčítat (Podruhová: 2007), nebo zde může být zamýšlena vzestupná míra intenzity jednotlivých komponentů, v největším počtu případů se ovšem jedná o výraz expresivity neřízený nejpravděpodobněji žádnou hlubší logikou. V rámci slovní zásoby vystupují výrazně také izolexémní dvojice nebo řady (např. *miniobchod*, *maxiobchod*, *megaobchod*). Vedle komponentů cizího původu se vyskytují i jejich české ekvivalenty, např. *pidi-*, *malo-*, *vel(e)-*, *velko-*, *obr-*, je nutno dodat, že z hlediska produktivity ale zaostávají za internacionálními protějšky. I v tomto souboru komponentů je však možné najít izolexémní

dvojice (např. *megastrom*, *velestrom*). V případě izolexémních řad ale nelze hovořit o úplné ekvivalenci, případně synonymitě, protože každý komponent si zachovává vlastní význam, který je v určitých kontextech ovlivněn postojovou a hodnotící sémantikou (Hoffmannová: 2003). Mezi prvky izolexémní řady můžeme sledovat paralelnost jak izoformační, tak izosémantickou (Martincová: 1997).

Tohoto tématu si všímá Z. Opavská (2003), která sleduje, kam se posunují krajní body těchto řad. Sémantický vývoj vyústil v redukci významu na pouhou intenzitu, která pomocí konkrétních komponentů graduje. V současnosti krajní body představují komponenty *nano-* a *giga-*, ale Opavská předpokládá, že na této škále mohou stávající krajní body nahradit komponenty *piko-* a *tera-*. Protože „...*důležitým rysem převládajícího západního životního stylu je neustálé hledání něčeho nového, pokud možno stále intenzivnějšího, něčeho, co je často, dovedeno až do krajnosti, resp. k hranici, která je v tu chvíli za krajní považována, a to ať už jde o konzumní oblast spojenou s obchodem, marketingem nebo reklamou nebo citovou oblast člověka a jeho zážitky.*“ (Opavská: 2003, s. 36). Na jedné straně vede technologický vývoj k neustálému zmenšování součástek, na straně druhé je v reklamě možné pozorovat touhu po co největším množství a velikosti daného zboží. Tato fascinace kvantitou dosahuje v konzumní společnosti dneška takové důležitosti, že primární kvantitativní význam získává v některých případech kvalitativní nádech.

5.2 Významová a funkční specifikace komponentů

Jednotlivé komponenty s významem „kvantity, rozsahu“ se spojují s množinami lexémů z různých tematických i stylových oblastí, přestože se tyto množiny mohou navzájem prostupovat. Jak už jsme naznačili výše, není výjimkou, že se domácí základy spojují s více komponenty vytvářejícími antonymní dvojice (např. *mikrosvět*, *makrosvět*) i krajní body kontrární škály (viz výše). V některých případech se komponenty s menší mírou vlastnosti spojují s deminutivním základem, dochází tak k dvojitému umocnění vlastnosti (např. *minilahvička*).

Tyto složeniny často podléhají modelovému a analogickému tvoření. Komponenty *mikro-* a *makro-* se objevují nejčastěji v odborných názvech (např. *mikrospánek*, *makrosítě*), na rozdíl od členů *mini-* a *maxi-*, jež se spojují se širším okruhem domácích základů, především s těmi z aktivní slovní zásoby (např. *minisídliště*, *maxiplášť*). Krajnost v společensko-politickém měřítku je nejčastěji vyjádřena pomocí členu *ultra-*. Komponenty

giga- a *mega-* si ponechávají vedle obecného významu „kvantity, rozsahu“ i svůj význam numerální. Drobné sémantické posuny a obecně dynamika v souboru daných komponentů se výrazněji projevuje právě v mediálním diskurzu.

6. Korpusová analýza hybridních kompozit s vybraným souborem komponentů

V naší analýze jsme čerpali z korpusu SYN2009pub a částečně i z korpusu SYN2006pub. V případě rozsáhlého materiálu jsme upřednostňovali korpus novějších textů, pro porovnání jsme provedli frekvenční statistiku, abychom zjistili, jakým způsobem se produktivita daných komponentů mezi etapami vyvíjela. Konkrétní komponenty hybridních kompozit jsme si vybrali podle původního zadání (viz úvod), kde jsme definovali společný význam „kvantum, rozsah“. Nejednoznačný status internacionálního předního členu těchto hybridních složenin se prolíná i jejich lexikografickým popisem. Klasifikace těchto morfémů jako prefixoidů (Podruhová: 2007) je založena na jejich přechodnosti, podmíněné vlastnostmi kořenů i prefixů (Nová slova v češtině). Vzhledem k tomu, že naše pojednání o těchto komponentech je založeno na kompozici, pojem prefixoid nebudeme v tomto kontextu nadále používat.

Zadání analyzovat hybridní složeniny s internacionálními komponenty s významem „kvantum, rozsah“ nás zavazuje postihnout současných stav a používání morfémů numerálního rázu v hybridních složeninách. Tento soubor komponentů stojí poněkud stranou současného zájmu, ve srovnání s výše popsanou skupinou se totiž jeví jako neproduktivní.

V kapitole, v níž jsme se věnovali obecným podmínkám kompozice, jsme vytvořili základnu pro popis těchto kompozit. Připomeňme, že spojením příznaku a substance vzniká determinativní složenina. V souvislosti s adjektivní ráz prvního členu složeniny (P. Mitter je považuje za funkční adjektiva, viz výše) rozšiřujeme klasifikaci determinativ přívlástkem atributivní.). Nicméně, právě adjektivní povaha morfémů, která se projevuje skrze slovnědruhovú, syntaktické i lexikálněsémantické vlastnosti komponentů, je zjevná z dvojího způsobu zápisu některých spojení, např. *minivěž/ mini věž*. Mitter připomíná, že „...*současná čeština musí počítat s nárůstem počtu hybridních spojení s nesklonným adjektivem.*“ (Mitter: 2004b, s. 149).

Jsme přesvědčeni, že adjektivní, případně adverbialní ráz komponentů je výsledkem dlouhého vývoje těchto internacionálních morfémů v rámci mezinárodní i intralingvální komunikace, slovníková charakteristika jejich původu nemůže poskytnout úplný výklad stále se vyvíjejících významů v kontextu současné společnosti. Na druhou stranu, morfém si ponechává podobu, v jaké vystupuje v cizích složeninách, adaptace těchto adjektivních morfémů či lexémů je vzácná (např. *spropy*). U některých kvantifikačně-intenzifikačních

komponentů vzniklých na pozadí dvouslovných pojmenování, u nichž komponent končí na hlásku *o*, nelze jasně stanovit, zda k vytvoření došlo pomocí vlastní kompozice či juxtapozice.

Jednotlivé komponenty kvantifikačně-intenzifikačního souboru spojuje tendence k širokému intenzifikačnímu významu, který není plně závislý na kvantifikační funkci komponentu, naopak v určitých kontextech může nabývat i významu čistě kvalitativního.

6.1 Komponenty vyjadřující menší míru

6.1.1 Hybridní kompozita s komponentem *mini-*

Mezi nejproduktivnější komponenty námi analyzovaného souboru patří *mini-*. Tento komponent vznikl z latinského *minimus* s významem „nejmenší“. V hybridních kompozitech může vystupovat ve dvou významech – „velmi malý, miniaturní“ a „velmi málo významný“ – i když se, jak dodává E. Podruková (2007, s. 56), komponent ve významu kvalitativního rázu objevuje ojediněle. Obecně *mini-* ale vyjadřuje také malou míru intenzity substance nebo vlastnosti druhého členu složeniny, je částečně synonymní s komponentem *mikro-*, významově ekvivalentní s domácím *pidi-* a antonymní s členem *maxi-*.

Komponent se v lexikografických i mluvnických pracích objevuje v době (1. vydání SSČ v roce 1978), kdy se běžně vyskytuje nejen v odborných textech, ale především v publicistických. České mluvnické a to i ty, které byly vydány v 90. letech, *mini-* často opomíjejí, výjimkou je 5. vydání České mluvnice B. Havránka a A. Jedličky, autoři *mini-* považují za předponu, přestože upozorňují na původní roli komponentu jako součásti složenin. Již výše jsme se zmínili, že O. Martincová a N. Savický (1987) *mini-* zařadili do přechodného pásma mezi prefixy a radixy. Nová slova v češtině dohromady nabízejí 25 hesel hybridních kompozit s tímto komponentem (např. *minibaleníčko*, *miničlovíček*, *minidílna*, *miniházená*, *minikuchyně*, *minirybníček*, *minitělocvična*, *minipřevrat* a další), včetně mnoha kompozit s deminutivními základy, kterými je posilován kvantifikačně-intenzifikační efekt.

Při naší analýze jsme identifikovali v korpusu SYN2009pub celkem 722 lemmat kompozit s tímto komponentem, velmi často dochází ke skládání *mini-* s deminutivním základem. Existují tři varianty spojování komponentu s deminutivou, buď se komponent spojuje pouze s deminutivním slovtvorným základem (např. *minižebříček*, obvykle se jedná o příležitostné složeniny z oblasti běžné mluvy), nebo se spojuje s nezdrobnělým i zdrobnělým substantivem (např. *minikuchyně* a *minikuchyňka*, do této skupiny patří převážně

slangová či profesní kompozita), v ojedinělých případech se člen vyskytuje ve složeninách s více zdrobněnými variantami slov, např. *minidům, minidomek, minidomeček; minisukně* (576 výskytů), *minisukénka, minisukýnka, minisuknička*. Nezdrobnělé slohově neutrální lexémy náležející do poslední jmenované skupiny patří mezi frekventovaná hybridní kompozita, proto považujeme jejich další zdrobněliny a vůbec modifikace základních slov za aktualizační prostředky. V souvislosti s deminutivními základy *mini-* nabývá kvantifikačně-intenzifikačního významu komponentu, dochází tak zároveň k modifikaci emocionální i velikostní, např. *minidětičky, miničlovíček*.

V excerpovaném materiálu se objevila také kompozita, jež vznikla na základě již utvořených hybridních složenin, např. *miniradiopřehrávač, miniekosvět, minihappy příběh, minigalavečer*. Poprvé se nám podařilo zaregistrovat složeninu s dvojnásobným komponentem, *mimiminisukně*. Kumulaci různých kvantifikačně-intenzifikačních komponentů se budeme níže věnovat podrobněji.

Do oblasti sportovní publicistiky se řadí hybridní složeniny pojmenovávající závodní kategorie, např. *minižák* (2631 výskytů), nebo modifikace tradičních sportů do „zmenšených“ variant, např. *minikopaná* (509 výskytů), *minikošíková, miniházená, miniodbíjená, minimetaná*, a v dalších excerpovaných lexémech z této oblasti je uplatňován kvantifikačně-intenzifikační význam, např. *minizávodistiště, minipřebor, minitrojzápas, ministřetnutí, ministřídačka, minisoustředění, miniklání, miničasovka*.

Komponent *mini-* slouží k pojmenování menších, případně miniaturizovaných podob tradičních objektů (substancí), např. *minivěž* (hi-fi věž, 138 výskytů), *minizápisníček, minivětráček, minišroubovák, minimlýnek, minilahvička, minikuchařka, miniklubíčko, minipilníček*. V současnosti panuje snaha co nejvíce zmenšit technické zázemí moderní společnosti, výrazněji se tato tendence projevuje v případě kompozit s odborným komponentem *mikro-*, ale i u *mini-* se objevují apelativa, jež odrážejí tento společenský trend, např. *ministroj, minizařízení, minipočítač, miniobrazovka, minivysílač*. Nejen předměty uměle vytvořené na základě obchodní poptávky patří mezi motivující lexémy pro zadní členy složeniny, také přírodní jevy a terénní úpravy jsou tímto komponentem modifikovány z hlediska velikosti či rozsahu, např. *minirůžička, minihouba, minirybníček, minipolíčko, miniskalka, minivodopád, ministromeček, minijezírko, minichodníček, miniprales, minikapradina, minizahrádka*. Na rozdíl od komponentu *super-* vyskytujícího se v hybridních kompozitech z tematické oblasti živočichů, který kromě významového rysu souvisejícího s velikostí daného subjektu zdůrazňuje jeho kvalitativní výjimečnost, uplatňuje se ve významu hybridních kompozit s komponentem *mini-* především význam základní, např.

miniželvička, miniprasátko, minivlčáček, minihlemýžď, miničuník, minimyška, minikrálík, minikráva, minikoník, minijelen, i když v některých případech může na odlišnost daného zvířete od základního prototypního představitele nepřímo poukazovat.

Mini- označuje také „miniaturizované“ předměty gastronomického umění, *minizmrzlina, minizákusek, miniřízečky, minirajčátko, minivajičko, ministehýnko, minikoblížek, minijablíčko, minidortíček, minioplatka, minipárečky, minipečivo, minizmrzlina*, v některých případech bývají tyto pojmenování dokonce součástí obchodního názvu produktu (např. *miniatranka, minibuchtičky*).

Komponent vyjadřující velikost může naznačovat, že dané předměty jsou určené pro děti či užívané dětmi, např. *ministoleček, minihrníček, minihousličky*, případně utvořená hybridní kompozita pojmenovávají předměty imitující reálně existující věci v hračkách, např. *miniletadélko, mininákladáček*. *Mini-* se také objevuje ve slovech dotýkajících se obecně dětského světa, např. *ministrašidlo, minisněhulák, miniskluzavka, minikolotoč, minijesle, miniškolka, minikočárek, minihřišťátko, minidřeváček* (loutka), *minihoupačka, minihračka, miničarodějka, minipískoviště, minilopatička*.

Tematickému okruhu oblečení dominují v kvantifikačně-intenzifikačním souboru komponenty *mini-* a *maxi-* (jako antonymní), akcentovaná menší velikost oděvů ale obvykle nepoukazuje na dětské oblečení, jak bychom díky výše řečenému mohli předpokládat, ale na atraktivní dámskou módu, např. *minizástěrka, miniprádlo, miniplavečky, minikalhotky*. Stejně zavádějící může být tato spojitost kupříkladu u některých hybridních kompozit označujících tvary a geometrická tělesa, např. *minikostička, minisrdíčko, minimušlička, minikulička*

Měřítka velikosti a rozsahu se stává relevantním v souvislosti s názvy prostor, např. *minipokojíček, minibyteček, minimístnůstka, miniprádelna, minivýrobna, miničekárna* i celých funkčně specifikovaných budov (antonymním členem k *mini-* je v tomto souboru především *mega-*), např. *minitovárna, miniubytovna, miniteplárna, minihvězdárna, miničajovna, minipekárna, minimlékárna, minilékárna, minizáložna*. Mezi pojmy naplňujícími specifika této oblasti patří poměrně rozšířené pojmenování jednoho konkrétního podniku, *minipivovaru* (365 výskytů), od něhož je utvořeno několik odvozenin, např. *minipivovarnictví, minipivovárek*.

Kromě módní *minisukně* pronikl do společenského vyjadřování 60. let trend aktualizovat pojmenování uměleckých, převážně literárních, i publicistických žánrů a forem pomocí kvantifikačně-intenzifikačních morfémů. Zdá se, že v současnosti je tento trend stále živý, např. *minirozhovor* (274 výskytů), *minibásnička, minidechovka, minipísnička, minipovídka, minipohádka, minipříběh, minipříhoda, minizpověď, minizpravodajství*. První

člen může ve spojení s abstraktním substantivem nabývat významu omezenosti pojmenované skutečnosti z hlediska rozsahu (především v souvislosti s časem), např. *minivýslech*, *miniprůzkum*, *minipříprava*.

V úvodu jsme naznačili, že člen *mini-* ve specifických kontextech přijímá obecně kvalitativní hodnocení „velmi málo významný“, např. *minizakázka*, *minivzpoura*, *minivýročí*, *minipotlesk*, *minipotyčka*, *minipodpora*. V neposlední řadě mohou složeniny s *mini-* označovat společenské a kulturní události malého rozsahu či důležitosti, *minitryzna*, *minitiskovka*, *minitaneční*, *minisraz*.

Není možné se alespoň krátce nezmínit o expresivitě některých hybridních kompozit s členem *mini-*, taková slova, např. *minizevloun*, *minizlosyn*, *minitrapásek*, *miniskvost*, *minichybička*, *minimazlík* prozrazují citovou angažovanost autora a subjektivní pohled na skutečnost.

Výše jsme se snažili přiblížit obecné sémantické charakteristiky komponentu, na závěr je nutné upozornit na některé oblasti, v nichž je role tohoto komponentu podpořena kontextem užití. Například chirurgické zásahy a jejich výsledky bývají označovány jako *miniřez*, *minizákrok*, *minijizvička*. Také termíny z oblasti mezinárodní politiky *ministát*, *minijaderný* nabývají funkce v souvislosti se svými významovými protipóly v *ultrajaderný*, *hyperstát*, *superstát*. V neposlední řadě připomeňme, že pojmenování pojící se s finančními a statistickými údaji, např. *miniúvěr*, *minipodíl*, *minizlomek*, *miniobjem*, také podlehla reklamnímu persvazivnímu efektu tohoto komponentu. *Mini-* se jako první člen složenin objevuje i v případech, které nám z hlediska sémantiky připadají obtížně kvantifikačně či rozsahově charakterizovatelné, např. *miniděj*, *minidějiny*, *minipodzim*, *minidoba*, *minipoločas*.

Mini- je v rámci současného mediálního diskurzu jeví jako neomezeně produktivní.

6.1.2 Hybridní kompozita s komponentem *mikro-*

Když jsme se výše věnovali specifikacím některých komponentů námi sledovaného souboru, uvedli jsme, že komponent *mikro-* se spíše pojí se základy z oblasti odborného jazyka, vývoj ale ukazuje, že počet hybridních kompozit s tímto komponentem se v současnosti rozrůstá i na oblast publicistického a prostěsdělovacího stylu.

Komponent *mikro-* byl utvořen zkrácením z původně řeckého pojmenování *mīkrós* ve významu „malý“. V rámci kompozit může vystupovat ve významu „velmi malý, nepatrný“. P. Mitter (2003e, s. 137) doplňuje druhý, specializovaný význam „mikrofotografický“ (s tímto

významem jsme zaznamenali jediné hybridní kompozitum, *mikrosnímek*). Kromě těchto dvou významů uvádí např. Nový akademický slovník cizích slov (2005) ještě význam numerálního rázu „miliontina“, ten je ovšem zastíněn dominantním významem kvantifikačně-intenzifikačním. V roli numerální vystupuje *mikro-* totiž pouze ve spojení s jednotkami, obvykle tak nevytváří hybridní složeniny. SSJČ přibližuje jednotlivé významy komponentu a vedle základního významu, který je založen na vlastnosti substance obsažené v druhém členu, navrhuje chápat tento vztah jako předmětný (např. analýza malého množství něčeho jako *mikroanalýza*).

Mikro- je částečně synonymní s členem *mini-*, zdá se, že poměr obou morfémů se stále vyvíjí a významy se v některých užitích mohou překrývat. A. Tejnor (1967) vymezil *mikro-* jako komponent vztahující se k „něčemu malému“ vedle *mini-*, které pojmenovává věci „miniaturní a minimální“. V současnosti se tato charakteristika jeví jako neplatná, *mikro-* vyjadřuje buď krajní člen podílející se na izolexémních řadách (např. *mikrobyt*, *minibyt*), nebo jej můžeme považovat za víceméně významově synonymní s *mini-* (např. *mikropovídka*, *minipovídka*), ale nejmarkantnější rozdíl tkví v oblasti slohové. *Mikro-*, jehož antonymním protějškem je v tomto smyslu *makro-* (kromě izolexémní dvojice *mikrosvět*, *makrosvět* např. *mikroprvek*, *makroprvek*), se vyskytuje zvláště ve složeninách odborného či profesního rázu.

Podobně rozkolísané hodnocení komponentu v České mluvnici B. Havránka a A. Jedličky jako v případě *mini-* se vztahuje i na tento komponent. Shodně tyto dva členy klasifikují i O. Martincová a N. Savický (1987). Většina mluvnických a lexikografických bohemistických prací hodnotí ale komponent jako radix (např. SSČ, SSJČ, Mluvnice češtiny 1 i Příruční mluvnice češtiny).

První díl Nových slov v češtině nabízí 7 hybridních kompozit (*mikrohra*, *mikronáradí*, *mikronástroj*, *mikrookamžik*, *mikrosoustředění*, *mikrospolečnost*, *mikrovrtička*), druhý díl doplňuje dalších 18 (např. *mikročas*, *mikrojemný*, *mikropivo*, *mikroplatba*, *mikroprohlížeč*, *mikropůjčka*, *mikrosouboj*, *mikrovětrání*, *mikroúvěrový*, *mikroutěrka*).

V korpusu SYN2009pub se nachází 128 lemmat hybridních kompozit s členem *mikro-*. Lexém *mikrosvět* se v tomto korpusu objevuje celkem 530krát, to je mnohonásobně více než v případě jeho izolexémního protějšku, *makrosvět* (38 výskytů). Toto zjištění poukazuje na to, že současná marketingová strategie o co největší a kvantitativně zajímavé zboží je vyvažována snahou o využití drobné techniky a bioogického materiálu pro vědecké účely.

Slovo *mikrovlna* (105 výskytů) zakládá slovotvornou čeleď, v rámci níž byly utvořeny další odvozeniny např. *mikrovlenný* (2478 výskytů), *mikrovlnka* (605 výskytů). Podobně jako v případě slova *mikrotužka* (22 výskytů), jež bylo motivováno lexémem *mikrotuha* (v

materiálu nedoloženo) odvozeniny zatlačují svou vysokou frekvencí původní motivující složeniny do pozadí. Mikrovlínnou troubu a mikrotužka považujeme za ukázky technického pokroku moderní společnosti.

Analogicky k *mini-* se i pro tento člen nabízí potencialita vytváření složenin s deminutivy, přestože v mnohem menší míře, např. *mikroslovníček*, *mikrovláček*. Kompozita, jež vznikla ze zdrobnělých slovotvorných základů, obvykle označují pouze mikroskopicky pozorovatelné jevy, např. *mikroublínka* či *mikroprach*. Nalezli jsme také poměrně široký repertoár složenin s významem drobného, okem neviditelného narušení pokožky či jiného jednoditého povrchu, např. *mikroranka*, *mikrotrhlina*, *mikrodírka*, *mikrootvor*, *mikroprasklina*, *mikroškrábanec*.

Obecné pojmenování míry na opačné straně velikostní škály bývá nejčastěji vyjadřováno pomocí komponentu *maxi-* či *mega-*, v případě malé či nepatrné míry slouží k tomuto účelu právě komponent *mikro-*, např. *mikrorozměr*, *mikromnožství*, *mikrokapička*. Nejen objem ale může být tímto způsobem kvantifikován, také vzdálenost posunu nebo intenzita pohybu, např. *mikroposun*, *mikroposuv*, *mikropohyb*, *mikrozdvih*, *mikrootřes*, může nabízet příležitost k použití tohoto komponentu. Vedle prostorových vztahů mohou do hybridních složenin vstupovat i údaje časové, např. *mikrochvíle* nebo *mikrookamžik*.

Při popisu *mini-* jsme se dotkli možnosti, že kvantifikačně-intenzifikační ráz komponentu v sobě může skrývat kvalitativní nádech související s malou významností označovaného předmětu. V souboru excerpovaných lemmat jsme identifikovali pouze ojedinělá slova, která by mohla nabývat podobného významu, např. *mikrodopad*, *mikropřevrat*.

Jádrum užití hybridních kompozit s *mikro-* i *makro-* jsou odborné texty. Zde se objevují především složeniny cizí, existují ale i původní či polokalkované složeniny hybridní, např. *mikročástice* (82 výskytů), *mikročlánek*, *mikrozáření*. Tenká hranice dělí odborné a profesní vyjadřování, profesní jazyk nejčastěji pojmenovává nástroje vyžadující velmi drobnou a přesnou práci, např. *mikrozkumavka*, *mikrozrcátko*, *mikrobruska*, *mikrobřit*, *mikropájka*, *mikrojehla*. K složitějším úkonům je třeba použít i umělé inteligence, např. *mikropočítač* (80 výskytů) *mikrodružice*, *mikropřístroj* nebo jiné *mikrozařízení*. Mezi oblastí, v nichž se aplikují mikrotechnologické postupy patří i medicína, např. *mikroštěp*. K použití těchto léčebných možností je ale nutný popis drobných tělesných úkazů, např. *mikrocévka*, *mikrokrvácení*, stranou stojí neurologický termín vytvořený polokalkováním, *mikrospánek*.

Mini- a *mikro-* si navzájem jako komponenty hybridních kompozit konkurují minimálně. Jednou z domén, kde se setkávají (*mini-* je ale ve většině případů produktivnější)

jsou pojmenování literárních, publicistických či jiných uměleckých forem a útvarů, např. *mikropříběh* (84 výskytů), *mikrovyprávění*, *mikropohádka*, *mikropořad*, *mikrorozhovor*, *mikroúvaha*. Zaznamenali jsme dokonce několik pojmů ze sféry výtvarného umění, např. *mikrokrajinka*, *mikromalba*, *mikrozátíší*.

Trend miniaturizace se ale nerozšířil pouze do oblasti technologií a přírodních věd, okrajově dopadá i na současné podnikání (*mikropodnik*), finanční (*mikroplatba*) či telekomunikačních služby (*mikrobuňka*). Všechny tyto termíny vznikly polokalkováním z angličtiny (microbusiness, micropayment, microcell).

6.1.3 Hybridní kompozita s komponentem *nano-*

Komponent vznikl z řeckého slova nanos, „trpaslík“. Nový akademický slovník cizích slov (2005) nabízí dva významy – „malost, trpaslictví“ a „miliardtina“. Vedle numerálního charakteru komponentu, vztahujícího se podle autorů Nových slov v češtině 2 zejména k oblasti nanotechnologií, uvádí tato publikace ještě význam „malý, miniaturní“, který se objevuje především u nových slov. V této příručce nalezneme 8 hybridních kompozit (*nanopočítač*, *nanopřístroj*, *nanorozměr*, *nanorozměrový*, *nanosoučástka*, *nanostroj*, *nanovýroba*, *nanovýrobní*). Přestože v odborném jazyce je tento člen v současnosti poměrně rozšířený a vysoce produktivní (Podruhová: 2007, s. 68), P. Mitter ho nezařazuje do svého pojednání o adjektivních morfémech v rámci hybridních kompozit.

V publicistických textech a běžném vyjadřování se hybridní složeniny s *nano-* objevují jen příležitostně. Nejfrekventovanějším lexémem v korpusu SYN2009pub je s 148 výskyty *nanovlákn* (a odvozeniny), následuje *nanočástice* a *nanotrubička*. Všechny tři pojmy se vztahují k *nanovědě*, předznamenávající novou technologickou etapu, *nanověk*. Většina z 32 lemmat, které obsahují tento komponent a jsou zároveň hybridními kompozity, pojmenovává skutečnosti spojené s rozvojem nanotechnologií (*nanodrát*, *nanodružice*, *nanoobvod*, *nanopočítač*, *nanoprášek*, *nanopřístroj*, *nanorozměr*, *nanosítka*, *nanosoučástka*, *nanotovárna*, *nanovrstva*, *nanovýroba*, *nanozarřízení* atd.) Jen okrajově bývá komponent užit jako součást aktualizovaného pojmenování, např. *nanovězení*, *nanopříběh*, *nanoponorka*. Oba korpusy zaznamenávají slovo *nanosvět*, které považujeme za součást izolexémní řady *nanosvět-mikrosvět-makrosvět*, tato skutečnost poukazuje na posouvání krajních bodů škály, jak předpověděla Z. Opavská (2003), přestože většina užití tohoto lexému stále souvisí s výše zmíněnými nanotechnologiemi.

6.2 Komponenty vyjadřující větší míru

6.2.1 Hybridní kompozita s komponentem *super-*

Komponent *super-* vychází z původní latinské předložky ekvivalentní s „nad, na, za, přes, nahoru“,³⁹ postupem času a vlivem angličtiny se vyvinuly významy další. Člen *super-* získal kromě adjektivního, příp. adverbialního významu „vyšší, nadřazené postavení v nějaké hierarchii“ význam přenesený, „prvotřídní, mimořádný, výjimečný, prvotřídně, mimořádně, výjimečně významný“. P. Mitter (2003e, s. 146) přidává další dva významy, „velmi výhodný“ a „supermarket, týkající se supermarketu“, které lze identifikovat v kompozitech z oblasti reklamy a obchodu.

Komponent *super-* je díky svému původu hodnocen poněkud nejednotně. Jako prefix ho například klasifikuje M. Dokulil v *Tvoření slov v češtině 1* nebo *Mluvnice češtiny 1*. V tomto případě panuje rozpor mezi popisy mluvnického a lexikografického charakteru, které (např. SSSJČ, SSČ) ho zařazují mezi radixy. Dvojí klasifikaci můžeme nalézt v *Nových slovech v češtině*. Oba díly této příručky (1998, 2004) explicitně uvádí široký intenzifikační ráz komponentu (kvantitativní i kvalitativní), který podle autorů vede k často k expresivnímu zabarvení výrazu a uvádí dohromady 138 slov s komponentem *super-*, z čehož 49 odpovídá hybridnímu způsobu tvoření (např. *superčlověk, supertřída, superbalík, supertrhák, supervlak, superlehký, superlevný*). Mezi jednotlivými díly je zjevný nárůst nových hybridních kompozit, E. Podruhová (2007, s. 21) dokonce považuje *super-* za nejrozšířenější ze všech komponentů vyjadřujících větší míru.

S tvrzením E. Podruhové se ztotožňujeme, protože *super-* je opravdu vedle komponentů označujících menší míru (*mini-* a *mikro-*) jedním z nejproduktivnějších. V korpusu SYN2009pub jsme identifikovali celkem 907 lemmat hybridních kompozit s tímto komponentem. *Super-* se spojuje s obrovským počtem velmi sémanticky rozdílných slovotvorných základů. První význam komponentu se objevuje převážně u odborných termínů, druhý význam je mnohem častější a komponent s tímto významem mnohem produktivnější. Člen je částečně synonymní s komponentem *extra-*, s nímž sdílí spojitelnost s některými slovotvornými základy, např. *supertržba*.

³⁹ Komponent *super-* souvisí s členem *supra-*, který ovšem v rámci hybridních kompozit v současné češtině nevystupuje.

Jako nejpočetnější složeninu s komponentem *super-* můžeme označit *supervelmoc*⁴⁰ s 1050 výskyty (významově s ní souvisí i *superstát* s 495 výskyty), která patří mezi kompozita polokalkového charakteru (*superpower*), obdobně byly utvořeny i frekventované složeniny *superhvězda* (*superstar*, 954 výskytů), *superhrdina* (*superhero*, 373 výskytů) a *superčlověk* (*superman*, pouze tři výskyty). Lexémy *superhvězda* a *superhrdina* se dnes neobjevují jen na stránkách společenských a kulturních (filmových) rubrik, ale pronikla do celé širší mediálního diskurzu (např. *superhvězda* světové kopané Diego Maradona).

Komponent *super-* ve spojení se substantivem označujícím osobu vyjadřuje nadmíru úspěšné naplňování její role ve srovnání s pojmenováním motivujícím pro druhý základ složeniny, např. *superbabička*, *superholka*, *superchlap*, *superdědek*, *superdůchodce*, *supermáma*, *supermanžel*, *supermilenec*, *supermiminko*, *superrodiče*, *superodina*, *superžena*. Tato hodnotící složka plní svou funkci i v názvech profesí a pracovních pozic, v substantivech činitelských a konatelských (*superpředseda*, *superprávník*, *superpodnikatel*, *superbavič*, *superředitel*, *superzáložník*, *superstarosta*, *superúředník*, *supervzpěrač*, *superzpěvačka*, *superzávodník*, *supermluvčí*). Kromě hodnocení v rámci určitých kategorií, dochází k vzniku složeniny jako aktualizací komplexně (pozitivně či negativně) hodnotícího prostředku, často s expresivním významem, např. *superjedlík*, *superjedničkář*, *superklikař*, *supersilák*, *superkráska*, *supersamec*, *supervypravěč*, *superdlužník*, *superčtenář*. Pokud se používá komponent *super-* ve spojení se základem pojmenovávajícím zvíře, pak se s největší pravděpodobností jedná o výjimečného jedince svého druhu (*superdravec*, *superdojnice*, *superhřebec*, *superkůň*, *supernetopýr*, *superopice*, *superpes*, *superslepice*, *supersobi*, *supervčela*) nebo případně o zvíře, které bylo podrobena genetické modifikaci, a bylo tak uzpůsobeno pro speciální účely (např. *supermyšák*). Mimořádnost se ale nemusí vztahovat jen na živočicha jako celek, ale i na jednotlivé části jeho těla, např. *superpusa*, *supernos*, *superucho*, *superpupek* (správného pivaře), *superňadra*, *supernoha*, *super zadek*, které kromě vnější charakteristiky mohou sloužit ke zdůraznění určitých smyslových schopností (např. *superčenič* a významově související *superčičač*) nebo synekdochicky k označení jedinců (např. *supermozek*).

Samozřejmě ani technické záležitosti, jako např. *superpočítač*, (počítačová) *supermyš*, *superplynovod*, *superdálnice*, nezůstávají stranou hodnocení pomocí tohoto komponentu jako nejlepší co dosavadní vědeckotechnický vývoj přináší. Podobným způsobem jsou oceňovány některé stavební a architektonické celky jako esteticky působivé nebo vzhledem ke svému

⁴⁰ *Supervelmoc* podobně jako *hypervelmoc*, o níž jsme se již zmínili v rámci popisu komponentu *hyper-*, patří mezi geopolitické pojmy z oblasti mezinárodních vztahů a diplomacie.

účelu obzvláště funkční, např. *superkuchyň, superocelárna, superchrám, superdům, supervěžnice, superkoupaliště, supervesnice, superměsto*.

Prorůstání marketingu a publicistiky je zřejmé již z předchozího výkladu jednotlivých komponentů, proto se můžeme i v případě *super-* setkat s lexémy přímo související s propagací produktů, např. *supercena, superbalíček, superdárek, superhračka, supernákup, supernabídka, supervýprodej, supervýhra, supervýbava*. Také role adjektivních kompozit v popisu vlastností výrobků je nezanedbatelná. Přestože množina slovtvorných základů spojujících se s kvantifikačně-intenzifikačními komponenty větší míry je téměř totožná, můžeme konstatovat, že v případě členu *super-* je jistě nejrozsáhlejší, což potvrzuje skutečnost, že tento komponent je v současnosti v této oblasti vysoce produktivní. Uvedme například *superčerstvý, superdržící, superhebký, superlehký, superlevný, superjemný, superlaciný, superčistící, superbílý, superdobrodružný, superchráněný, superchoulostivý, superhloubkový, supertichý*. Vedle adjektivně vyjádřených vlastností zboží jsou výjimečné vlastnosti z hlediska jazykové ekonomie úsporněji shrnuty v obecném hodnocení substantivního kompozita, např. *superbrzda, superbrčko, superbotky, superdalekohled, superdoutník, superdeštník, superkniha, superkoloběžka, superkoště, superkoberec, superkotel, superlednička, superlék, superloutka, supermíč, supernáboj, supersklo, superpřístroj, supervůz*.

Pomocí *super-* je akcentován význam druhého členu, v pozitivním slova smyslu, např. *superpochoutka, superlahůdka, superpochvala*, ale i v negativním, který upozorňuje na rozsah pojmenovávané skutečnosti, a potažmo na její závažnost (někdy také na opakovanost, notoričnost), např. *superkrádež, superlež, superlhář, superloupež, superpodvod, superhanlivý, supersprostý, superhříšník, superpodraz, superpodvodnice, superostuda, superúpadek, superzloděj*.

Do publicistického funkčního stylu vstupuje také řada odborných termínů. Po zavedení tzv. *superhrubé mzdy* se do mediálního diskurzu rozšířily související ekonomické a sociální pojmy, např. *superdůchod, superdaň, supernemocenská, superzdražování*. Populárně naučná pojednání o vesmíru pracují s termíny astronomickými, týkajícími se např. *superhmotné černé díry* nebo hvězdy zvané *superobr* (supergiant). Do obecného povědomí pronikla také složenina *supervolby* a její odvozenina *supervolební* (98 výskyty), která byla zmedializovaná v souvislosti s volbami do různých správních orgánů v jediném roce (2002, 2010). V souvislosti s tzv. volebním *superúterým*, které je spojeno s americkými prezidentskými primárkami, byl i tento lexém zastoupen 99 výskyty, i když pro nestandardnost často umístěn do uvozovek.

Oblastí, která tradičně využívá mnoho hybridních kompozit, jak pro ustálené sportovní označení, jako např. velmi frekventovaný *superobří* slalom (585 výskytů, expres. *superobřák*), tak pro běžné sportovní úkony a sportovce, např. *superbrankář*, *superklání*, *supermuší* (boxerská váha), *superpřevaha*, *superpřihrávka*, *superpřestup*, *superstřelec*, je sportovní publicistika. Polokalk *superletadlo* (superjet) kolem sebe vytvořil poměrně rozsáhlou slovotvornou čeleď (např. *superlet*, *superletec*, *superletišťe*, *superletka*, *superletoun*). Ve sportu se také pro skupiny hráčů užívají ve spojení se *super-* slovotvorné základy v podobě skupinových číslovek, např. *superdvojice*, *superdesítka*.

Pokud se zmiňujeme o kompozitech, ve kterých se spojují poměrně neobvyklé slovní druhy a tvary, pak je nutné připomenout několik z tohoto hlediska pozoruhodných nálezů. Prostředkem jazykové aktualizace může být i sloveso *superbouchnout*, založené na spojení z interjekcí motivovaného verbálního slovotvorného základu s intenzifikačním morfémem, status příležitostného užití má také jmenné adjektivum *supermlád*. Několik výskytů také upozorňuje na spojení komparativu či superlativu adjektiv s tímto komponentem, např. *supermladší*, *superhorší*, *supernejdůležitější*, čímž je dosaženo dvojí intenzifikace (přestože se nám může jevit jako redundantní).

Protože morfém *super-* je v současné češtině velmi produktivní, nalezneme ho také v lexémech aktivní slovní zásoby, společenské komunikace, např. *supercíl*, *superbohatý*, *supernebezpečný*, *supermožnost*. V případě, že druhý člen hybridního kompozita pochází ze sféry aktivní slovní zásoby, je ho užíváno jako expresivního prostředku.

Na základě výše uvedených důvodů se *super-* řadí mezi kvantifikačně-intenzifikační komponenty s největším počtem expresivních složenin, primárně utvořených pro potřeby běžné mluvy (prostěsdělovacího funkčního stylu), např. *superblb*, *superblbost*, *superbejvalka*, *superbleskovka*, *superbourák*, *superboží*, *supercloumák*, *superčmuchal*, *superdříč*, *superhajzlík*, *superhrubka*, *superlidičky*, *supermístečko*, *supernalejvárna*, *superobřák*, *superpadouch*, *superpašťák*, *superpitomost*, *superploužák*, *superpotvora*, *supertrapný*, *supervychrtlina*, *superzlatíčko*, *superženská*, *superžravý*.

6.2.2 Hybridní kompozita s komponentem *maxi-*

Maxi- pochází z latinského pojmenování *maximus* ve významu „největší“ (SSJČ). Komponent podlehl abreviaci a význam se stal obecnějším. Člen *maxi-* dále získal významy „velmi velký, obrovský“, „velmi významný“ nebo „velká míra intenzity“. Komponent

registruje SSJČ i SSČ, oba výkladové slovníky uvádí příklady s významem „velmi dlouhý“ (*maxisukně, maxikabát*). Nový akademický slovník cizích slov (2005) se omezuje na charakteristiku komponentu pomocí významu extrému „největší, nejdelší, maximálně“. *Maxi-* je částečně synonymní s komponenty *mega-* a *makro-*, antonymní s *mini-* (které je z hlediska hybridních složenin mnohonásobně produktivnější). Lexikografický popis tohoto komponentu v Nových slovech v češtině se sestává pouze z 15 heslových slov s tímto komponentem, včetně 5 hybridních (např. *maxirodinný, maxilžice, maxiskládka, maxivejce, maxivýpěstek*).

V korpusu SYN2009pub jsme našli 163 hybridních složenin s členem *maxi-*. P. Mitter (2003e) se domnívá, že člen *maxi-* není natolik produktivní jako komponent *mega-*, námi excerpovaný materiál toto tvrzení dokládá. Na rozdíl od morfému *makro-*, *maxi-* inklinuje spíše k hovorovému, expresivnímu a příležitostnému užití v hybridních kompozitech. *Maxi-* podobně jako *super-* nebo *mega-* tento soubor pojmenování naopak rozšiřuje, např. *maxihrátky, maximiláček, maxižrout*. Je tedy možné konstatovat, že přestože soubor těchto kompozit není příliš kvantitativně bohatý, nalezneme ho v rozmanitých tematických oblastech.

Nejfrekventovanějším kompozitem s tímto komponentem je *maxipes* (72 výskytů), které se objevuje téměř výlučně v souvislosti s literární postavou maxipsa Fíka.

Přestože by se mohlo zdát, že komponent *maxi-* není z hlediska významu předurčen ke skládání s deminutivními slovo tvornými základy, v excerpovaném materiálu jsou i tyto složeniny zastoupeny, např. *maximužík, maxihlavička*. Také význam prvního a druhého členu složeniny může být ve významovém kontrastu, např. *maxitrpaslík, maxipidimužík*.

Význam „maximální, případně velké míry“ je vyjadřován skrze hybridní složeniny pojmenovávající nádoby, kusy nádobí či jiná věcná měřítka nepočítatelných substancí, např. *maxihrnec, maxipytel, maxiláhev, maxisáček, maxitalíř, maxipánev*. *Maxi-* ale není závislé na pojmenování konkrétní míry v druhém členu složeniny, podílí se na uchopení velikostně a rozsahově neohrazených skutečností, např. *maxibřemeno, maxihromada, maxiúlovek*.

Komponent *maxi-* je v oblasti módy a oděvů užíván jako antonymní k *mini-*, např. *maxibačkory, maxikabát, maxiplášť, maxišál* a tyto kompozita dokonce vytvářejí izolexémní dvojice (např. *minisukně, maxisukně*). Podobně jako *mini-* i *maxi-* hraje důležitou roli v pojmenování jídla a pochutin, několik výskytů pochází z oblasti masových výrobků, např. *maxijitrnice, maxiklobása, maxitlačenka*. Ani zvířata nezůstávají stranou ve vytváření hybridních kompozit s tímto morfěmem, analogicky jako v případě *mini-* se význam zaměřuje na velikost těchto tvorů, např. *maxiblecha, maxikozel, maxižralok, maxikapr, maxislon, maxizajíc*, kteří z tohoto hlediska obvykle vybočují z normálu.

Kromě pojmenování kulturních a společenských akcí, které se objevují také v excerpčních kompozit s komponenty *mega-*, *super-*, *hyper-* a *extra-*, např. *maxihostina*, *maxiobřad*, *maxiohňostroj*, *maxisvatba*, se člen *maxi-* specializuje na materiální projevy účasti, písemné a obrazové pozdravy, např. *maxipohlednice*, *maxiblahopřání*. Složenina *maxistát* se v několika příležitostných výskytech významově dotýká geopolitického prostoru Evropské unie, na rozdíl od terminologickým složenin *hyperstát* a *superstát*. Taktéž mohou být modifikovány lexémy spojené s oběma velkými svátky roku – Velikonocemi a Vánocemi, např. *maxistuha* (na velikonoční pomlázce), *maxikraslice*, *maxivánočka*.

6.2.3 Hybridní kompozita s komponentem *multi-*

Člen *multi-* vznikl zkrácením latinského slova *multus* ve významu „mnohý, mnohonásobný“. Komponent považujeme za synonymní s *poly-*⁴¹ a ekvivalentní s domácími členy *mnoho-* a *více-*. V rámci kompozit se charakteristika *multi-* proměnila, z adjektivního původu se přiklonila ke komponentu adverbialního rázu ve významu „mnoho, více, mnohonásobně“. SSJČ rozlišuje užití tohoto komponentu ve dvou významech – buď vyjadřuje mnohost ve smyslu okolnostním, nebo ve spojení s vlastností. Všechny tradiční výkladové slovníky (od PSJČ až po SSČ) zaznamenávají pouze cizí lexémy s tímto komponentem, v Nových slovech v češtině je možné nalézt celkem 19 hybridních kompozit s *multi-* (např. *multijazykový*, *multisit*, *multiúčelový*, *multiumělecký*, *multizdrojový*).

My jsme v korpusu SYN2009pub identifikovali celkem 62 lemmat hybridních kompozit. Frekventovaným jevem jsou polokalky cizích slov (např. *multioborový*, *multidisciplinární*). V naprosté většině příkladů se jedná o klasické spojení adjektivní, přičemž cílem složeniny je vyjádřit určitou heterogenitu dané skutečnosti. Nejvíce výskytů (53) takto definované sémantiky nacházíme ve slově *multinárodní*, zhruba poloviční frekvence výskytu dosahuje lexém *multioborový*, následuje *multináboženský*, *multizdrojový*, *multibarevný*, *multinázorový* a další. Druhou možností je vyjádření vícenásobného účelu pojmenovávaného objektu, tedy jeho multifunkčnosti, např. *multilíčidlo*, *multistroj*, *multiučebna*, *multihubice*. Některé lexémy jsou zřetelně spřízněny s cizími složeninami s tímto komponentem, např. *multiboháč* multimilionářem, *multidivák* multikinem nebo *multiutkáni* multikulturní povahou zápasu. V korpusu nejnovějších publicistických textů jsme

⁴¹ Tento komponent nezařazujeme do našeho výběru kvantifikačně-intenzifikačních komponentů, protože se nepojí s domácími slovtvornými základy.

zaznamenali také pojmy z oblasti vojenské, např. *multihlavice*, *multisklad*. Část aktualizovaných pojmenování je z hlediska sémantiky jednoznačnější (např. *multizabiják*, *multirodina*), v některých případech není jasné bez obeznámenosti s kontextem užití, zda význam vykládat velmi obecně, nebo v souvislosti s výše zmíněnou specifikací motivujícím lexémem (např. *multidědek* jako mnohonásobný dědeček, nebo starší multimilionář).

6.2.4 Hybridní kompozita s komponentem *extra-*

Komponent *extra-* pochází z latinského slova *extra*, které znamená „vně, na vnější straně, kromě, vyjma, mimo, ven z, mimořádně“, ustálily se dva hlavní výklady sémantiky tohoto komponentu (Nový akademický slovník cizích slov), původem prepoziční „mimo, z“ (spojuje se převážně se slovy přejatými) a kvalitativní adverbiální „navíc, mimořádně, neobyčejně“. Zdá se, že právě poslední jmenovaný význam se nejvíce přibližuje významu komponentu v nových hybridních kompozitech v současné češtině. Příručka *Nová slova* v češtině neuvádí výklad významu morfému a neobsahuje ani jedinou hybridní složeninu s tímto komponentem.

Mezi *extra-* a částečně synonymním morfémem *super-* existuje silný konkurenční vztah, který ovlivňuje produktivitu tohoto morfému, přesto jsme zaregistrovali 19 lemmat hybridních kompozit s tímto členem v korpusu SYN2006pub a 46 v korpusu SYN2009pub. Nejvíce výskytů jsme zaznamenali v souvislosti se sportovní publicistikou, např. *extrahráč*, *extrajamka*, *extračas*, *extraplavec*, *extraposila*, *extraskok*, *extrasoupeř*, *extraútočný*, *extravýkon*, *extrazárok*, *extrazápas*. Polokalk *extratřída* je lexémem s největším počtem výskytů (256 a 614) v obou korpusech. *Extra-* se pojí se shodnými slovotvornými základy jako komponenty *super-*, *hyper-* nebo *ultra-*, sdílí s nimi též obecně intenzifikační význam „velmi“, např. *extradlouhé*, *extrasuchá*, *extratvrdý*, *extravýkonný*, *extrazvláštní*. Důkazem propojenosti kvantitativního a kvalitativního významu je skutečnost, že v některých případech je v užití komponentu v druhém významu akcentována pozitivní mimořádnost, např. *extravýběr*, *extravýhoda*, *extrasíla*, v jiných spíše negativní navýšení míry nad obvyklý rámec, např. *extraplat*, *extrapožadavky*, *extraslužby*. Kromě několika lexémů užívaných pravidelně v oblasti sportovní publicistiky se jedná ve většině příkladů o užití příležitostné, P. Mitter (2003e) se přesto domnívá, že v budoucnu se bude počet složenin s tímto komponentem rozšiřovat, podle něj posílí zejména užití členu v expresivních slovech.

Hodnocení nemusí být vždy pouze negativní, pozitivně expresivní pojmenování mohou pocházet z oblasti běžné mluvy (např. *ultrahustý*, *ultradrsný*) a některá adjektiva mohou přecházet až v diskurz reklamní a marketingový, který je využívá k vyličení předních vlastností výrobků. Nejfrekventovanějším, co do počtu výskytů (1758), je lexém *ultralehký*, ale repertoár těchto adjektiv je mnohem rozsáhlejší (např. *ultracitlivý*, *ultrajemný*, *ultrarychlý*, *ultrapohodlný*, *ultrahladký*, *ultrajednoduchý*, *ultračistý*, *ultrakrátký*, *ultraodolným* *ultravýhodný*, *ultralevný*). Někdy je komponent *ultra-* používán jako významové zintenzivnění druhého členu složeniny („velmi, velký“), dokazuje to například lexém ze dvou významově velmi blízkých členů *ultrakrajní*, obdobných příkladů ale nalezneme celou řadu, např. *ultrastarosti*, *ultramilovník*, *ultrajed*, *ultratajný*, *ultraúspěšný*, *ultranudný*, *ultranezávislý*, *ultraslovanský*, *ultravlasatý*. Poměrně bohatý významový okruh lexémů je založen na cizí složenině ultramaraton, která motivuje řadu hybridních kompozit, např. *ultraběh*, *ultraběžec*, *ultravytrvalecký*, *ultravytrvalec*. V složeninách *ultračerný* (humor) či *ultrasuchý* (vtip) můžeme spatřovat určité ozvláštnění ustáleného spojení.

6.2.6 Hybridní kompozita s komponentem *hyper-*

Periferní roli v souboru kvantifikačně-intenzifikačních komponentů zastává člen *hyper-*,⁴² protože se spojuje převážně se slovtvornými základy cizího původu. Člen pochází ze slova *hyper*, označující řeckou předložku v obdobném významu jako latinské *supra* či *super* „nad, přes“. *Hyper-* se objevuje ve dvou adjektivních významech – „nadřazený“ a „nadměrný, nadbytečný“. E. Podruková (2007, s. 33) uvádí též význam „velký“ (podobně jako v případě komponentů *super-* nebo *mega-*) a P. Mitter (2003e, s. 139) rozšiřuje popis sémantiky tohoto členu o omezeně uplatňovaný význam „hypermarket, týkající se hypermarketu“. Zdá se, že tento význam se od dvou výše jmenovaných hlavních významů oddaluje, vývoj může vést podle Mittera (2003e, ibidem) až v rozpad v komponentovou homonymii. Ani v případě tohoto morfému nenacházíme jednotnou mluvnickou a slovníkovou formální klasifikaci, jako prefix *hyper-* hodnotí například Mluvnice češtiny 1, jako radix SSSJČ, SSČ i Nová slova v češtině. Druhý díl této příručky uvádí pouze 9 hybridních kompozit s *hyper-* (*hyperhanbatý*, *hyperobchod*, *hyperprachy*, *hyperpracovitý*, *hyperrychlý*, *hyperštěstí*, *hypervelmoc*, *hypervýhodně*, *hypervýhodný*), komponent se totiž ve

⁴² Pokud je člen *hyper-* periferní, je jeho významově antonymní komponent *hypo-* ještě vzácnější, *hypo-* a *hyper-* se jako antonymní dvojice objevují výhradně v odborných textech a ve spojení s cizími slovtvornými základy (např. hypoglykémie, hyperglykémie).

většinou případů pojí se slovo tvorným základem cizího původu. Oproti prvnímu dílu, který zahrnuje pouze kompozita ze dvou cizích základů je ale v tomto smyslu pozorovatelný posun.

V naší analýze komponentu jsme došli k výčtu 50 lemmat v korpusu SYN2006pub a 88 lemmat v SYN2009pub. Vedle spíše minoritního významu vyjadřujícího přesáhnutí určité míry, např. *hyperspisovný*, jsou nejpočetnější složeniny adjektivní, které se podobně jako *ultra-* uplatňují především v oblasti vlastností komerčních produktů, např. *hypercitlivý*, *hyperpohodlný*, *hyperupravený*, *hypervýkonný*, *hyperzábným*, *hypervelký*, *hyperchráněný*.

Významné sémantické pole vzniká okolo cizí složeniny *hypermarket*, proto je třeba také brát v úvahu význam, který přidal do výkladu složeniny P. Mitter, v některých případech může být motivujícím pojmenováním dokonce proprium *Hypernova*. Uvést můžeme například *hypernabídka*, *hypernákup*, *hypernákupní*, *hyperobchod*, *hyperzákazník*, *hyperráj*, *hypervýhodný* a další. Některé složeniny pocházejí z terminologie astronomické, případně kosmologické (např. *hyperprostor*, *hyperprstenec*), jiné mají svůj původ v názvosloví geometrickém (např. *hyperválec*, *hyperkrychle*, *hyperkoule*). Podobně jako v případě polokalkové složeniny *ultrazvuk* (i když zde se vyvinul ještě význam medicínský), také *hyperzvuk*⁴³ je pojmem fyzikálním. Zajímavostí je v tomto případě kumulace synonymních morfémů domácího a cizího původu ve slově *hypernadvukový*. Z oblasti mezinárodních vztahů a diplomacie pronikl do publicistických textů termín, opět vytvořený jako polokalk, *hypervelmoc* (*hyperpower*), který zakládá slovo tvorné (*hypervelmocenský*) i sémantické pole (*hyperstát*). Komponent *hyper-* slouží také jako prostředek pro vyjadřování exprese a intenzifikace, jejíž komponentová charakteristika se v řadě rysů prolíná s významy ostatních kvantifikačně-intenzifikačních členů, např. *hyperkravín*, *hypersmetišť*, *hypermrštný*, *hypersen*, *hyperlíbezný*, *hyperkroupy*.

6.2.7 Hybridní kompozita s komponentem *mega-*

Podle P. Mittera (2003a, s. 141) jsou hybridní kompozita s tímto komponentem jedním z nejvíce se rozvíjejících pojmenování v současnosti. *Mega-*⁴⁴ je fragmentem řeckého *megas* v adjektivním významu „velký“. Vedle tohoto základního kvantifikačně-intenzifikačního významu „(nadměrně) veliký“ si, podobně jako *giga*, udržuje význam numerální „milionkrát

⁴³ Již ve výkladu o významových a funkčních specifikacích komponentů jsme se dotkli toho, že v této složenině komponent *hyper-* nabývá spíše rázu předložkového (*nad*).

⁴⁴ Vedle komponentu *mega-* se objevuje také komponent *megalo-*, ten je ale neproduktivní, používá se výhradně v odborné terminologii, a nepojí se s domácími slovo tvornými základy.

větší, milion jednotek“. SSJČ zaznamenává komponent *mega-*, ale jeho významy adjektivního i adverbiálního rázu uvádí pouze v souvislosti s cizími složeninami, SSČ se omezuje pouze na výklad významu numerálního charakteru. Oproti prvnímu dílu Nových slov v češtině (1998), který uvádí velmi obecný význam „obrovský, ve všech směrech nadměrný“, se spolu s počtem hesel zahrnujícím hybridní kompozita s tímto komponentem definice v druhém díle (2004) značně rozšířila. Autoři upozorňují, obdobně jako u členu *super-* na expresivní zabarvení výrazu i široký intenzifikační význam. Celkově oba díly uvádí 14 hybridních kompozit (např. *megavýstava, megaoslava, megastavba, megaúspěch, megapodnik*).

Při naší korpusové analýze jsme našli 112 lemmat hybridních kompozit v korpusu SYN2006pub a více než dvojnásobně, 230 lemmat, v korpusu SYN2009pub. Nejvíce (167) výskytů jsme zaznamenali u lexému *megahvězda*, jedná se o izolexénní dvojici ke slovu *superhvězda*. Výčet lexémů vytvořených polokalkováním rozšiřují slova *megaměsto* (megapole) a *megaobchod* (megastore), oba mohou být součástí izolexénních řad (komponent můžeme označit za synonymní s členy *hyper-*, *ultra-* a *super-* a za částečně antonymní k členu *mini-*), protože téměř všechny námi vybrané komponenty se s těmito základy taktéž spojují ve složeninu.

Člen *mega-* stále vystupuje zejména jako prostředek hovorový, některé složeniny s *mega-* pronikly díky názorovým komentářům a jiným publicistickým žánrům i do diskurzu mediálního, např. *megabáječně, megaprůšvih, megapropadák, megapřekvapení, megaodvaha, megaúspěšný, megarvačka, megaplácačka, megakokot, megadávka, megadobře, megatrhák, megaobchodák, megabl, megatahák, megatrapas*. Na rozdíl od kompozit s komponentem *super-* dominuje složeninám s tímto členem význam čistě kvantitativní, obvykle jsou těmito složeninami označovány objekty či tvorové s nadměrnou velikostí, např. *megadýně, megahrnec, megaoliheň, megaplátno, megapoutač, megastroj, megakoule, megakroupy, megakřupka, megakráva*. Velikost vyjadřovaná prostřednictvím *mega-* hraje také podstatnou roli v souvislosti s budovami, případně institucemi s nimi spojenými, např. *megadrůbežárna, megaspalovna, meganoclehárna, megastavba meganemocnice, megakostel, megavývařovna, megaškola, megajeskyně, megahuť, megaskleník, megatředisko, megastáj, megadům*.

Mega- se přes svůj kvantifikační charakter nezaměřuje pouze na jména konkrétní, ale naopak je velmi produktivní i ve spojení se skutečnostmi abstraktními, především těmi naplňujícími tematický okruh kulturních událostí a společenských akcí, např. *megabitva, megabesídka, megavýstava, megavystoupení, megazávod, megaprůvod, megavýprava, megavečírek, megaveletrh, megaudálost, megaoslava, megasvátek, megakřest*. V tomto případě by bylo možné polemizovat, zda je s pomocí komponentu *mega-* vyjadřována pouze

„velikost“ akce, nebo zda se přidává i významový odstín kvalitativní ve významu „významný, velkolepý“. Na závěr jen krátce připomeňme, že i v oblasti sportovní publicistiky se využívá člen *mega-* poměrně hojně (např. *meganáskok*, *megapřestup*, *megadružstvo*).

6.2.8 Hybridní kompozita s komponentem *giga-*

Člen *giga-* pochází z řeckého slova *gigantos* s významem „obr“. V lexikografických popisech tento komponent buď není zahrnut, nebo je vyložen pouze jeho numerální význam „miliardkrát něco“, který nabývá ve spojení s fyzikálními veličinami (Nový akademický slovník cizích slov).⁴⁵ Kvantifikačně-intenzifikační význam „mimořádně velký, gigantický“ je vyložen až v druhém díle Nových slov v češtině, kde autoři stanovují jeho status na pomezí mezi radixem a prefixem. Zde jsou uvedena celkem 3 hybridní kompozita (*gigaobchod*, *gigaaobchodák*, *gigaprodejna*). E. Podruhová (2007, s. 41) vyčleňuje kromě výše uvedených významů ještě kompozita s komponentem ve významu blízkému členu *ultra-* „značně, nadmíru, více než“. P. Mitter (2003e), podobně jako v případě *nano-*, nezahrnuje tento komponent mezi adjektivní morfémy, přestože Z. Opavská (2003) ho považuje ve svém determinologizovaném významu za krajní člen podílející se na izolexémních řadách.

My jsme našli člen *giga-* celkem u 9 lemmat hybridních kompozit v korpusu SYNpub2009, pouze u 5 v SYNpub2006. Všechna nalezená lemmata jsou zastoupena pouze jediným výskytem, oba korpusy se shodují pouze v jediném lexému – *gigaobchod* (spojení s tímto základem se objevuje u celé řady dalších komponentů s kvantifikačně-intenzifikačním významem).

Užití tohoto komponentu je pouze příležitostné a je pevně vázané na kontext užití a expresivitu vyjádření (např. *gigaslib*, *gigapavouk*, *gigapatka*, *gigažabka*). Nejčastějším výskytem tohoto členu je spojení se slovtvorným základem označujícím nějaký prostor či budovu (např. *gigaprodejna*, *gigaspalovna*, *gigakuchyň*, *gigaletiště*).

6.2.9 Hybridní kompozita s komponentem *makro-*

Makro- pochází z řeckého *makrós* v adjektivní významu „velký“. Tento komponent tvoří složeniny s odbornými názvy z celé řady oborů (např. chemie, elektrotechnika,

⁴⁵ Výjimečně slovníky uvádí člen *giganto-* jako člen antonymní k *nano-* (Akademický slovník cizích slov, 1999). Tento komponent se neskládá s domácími základy v hybridní kompozita.

fotografie, výpočetní technika atd.). *Makro-* vystupuje v hybridních složeninách především ve významu „velký, veliko-, velice, dlouhý, vysoký, významný“, tedy ve významu obecně kvantifikačně-intenzifikačním, mimo to se objevuje také ve významech specializovaných v určité oblasti, např. „makroekonomický“ či „makrofotografický“. V prvním díle Nových slov v češtině (1998) je uveden také význam členu z oblasti výpočetní techniky (např. *makropříkaz*). V druhém díle (2004) nenalezneme hybridní kompozitum ani jediné, první díl nabízí 3 hybridní kompozita. Jako antonymní člen ke komponentu *makro-* vystupuje *mikro-*, *makro-* považujeme za částečně synonymní s *maxi-* a *mega-*.

V kontrastu se sporým lexikografickým popisem lexémů s komponentem *makro-* jsme abstrahovali 45 lemmat hybridních kompozit s tímto komponentem. Kvantitativně největším tematickým souborem jsou pojmy související s makroekonomií, např. *makročíslo* (32 výskytů), *makroukazatel*, *mikroúroveň*, *makroúdaj*, *makroprostředí*, *makrovýsledek*, *makroveličina*, *makropříznak*, *makroodhad*, *makrovývoj*, *makrozásah*, *makrozpráva*. Přestože na první pohled by se mohlo zdát, že *makrozbytek* bychom mohli považovat za součást výše popsané skupiny pojmenování, pochází termín z oblasti archeobotaniky, která se zabývá historickou rekonstrukcí rozšíření rostlin na určitém území. Přestože první díl Nových slov v češtině zaznamenává i význam z oblasti výpočetní techniky, v námi analyzovaných korpusech jsme identifikovali pouze jednu hybridní složeninu odpovídající danému vymezení, (programovací) *makrojazyk*. Naopak nad očekávání hojný počet lexémů pochází z domény fotografické techniky (makrofotografie), např. *makrosnímek* (36 výskytů), *makrozáběr*, *makrozvětšenina*, *makrorozsah*.

Pokud odhlédneme od specializovaných významů komponentu, nelze opominout význam spojený se způsobem distance od zkoumaného problému, např. *makrohledisko*, *makrospolečnost*, *makrorovina*, *makroměřítko*, protože detailní a vzdálený náhled se vzájemně dokresluje, doplňuje tyto kompozita v některých případech i druhá část izolexémmní dvojice (např. *mikropohled*, *mikrospolečenský*, *mikroúroveň*). Produktivnost tohoto členu je omezena jeho téměř bezkonkurenční rolí v odborném vyjadřování.

6.2.10 Hybridní kompozita s komponentem *monstr-*

Na rozdíl od většiny sledovaných komponentů, člen *monstr-* nepochází přímo z klasického jazyka, latiny nebo řečtiny, ale byl sekundárně přejet z francouzštiny,⁴⁶ a to ze slova *monstre* ve významu „ohromný, okázale až přehnaně velký“. V současné češtině má význam převážně expresivní a doložená hybridní kompozita s tímto komponentem mají charakter výrazně příležitostný. Oba díly Nových slov v češtině uvádí dohromady pouze jediné hybridní kompozitum (*monstrsoutěž*). E. Podruhová (2007, s. 48) dodává, že v některých případech může tento komponent vyjadřovat negativní konotace, na jejichž základě je konstituován význam „obludný, příšerný“, pravděpodobně ovlivněný formální podobností komponentu s anglickým slovem *monster* (potažmo latinským *monstrum*). My se domníváme, že podobnost se slovem *monster* ve významu tohoto komponentu není prokazatelná, nemůžeme ovšem vyloučit přítomnost hodnotícího odstínu v souvislosti s významem adjektiva *monstrózní* (zrůdný, odstrašující).

Slova s komponentem *monstr-* jsme zaznamenali v korpusu SYN2006pub v podobě 13 lemmat, v korpusu shromažďujícím publicistické texty mladšího data, SYN2009pub, vzrostl počet na 23, přestože většina lexémů se objevuje v korpusech jen jednou. Naopak slovem s největším počtem výskytů v obou korpusech je *monstrpodnik* (15 a 16 výskytů). Podobně se dotýká tematiky společenských událostí i celá řada dalších kompozit, např. *monstrpřehlídka*, *monstrpodívaná*, *monstrpředstavení*, *monstrsoutěž*, *monstroslava*, *monstrbeseda*, *monstrvečírek*, *monstrsvatba*, frekventované jsou také související deverbativní substantiva abstraktní (např. *monstrpodvod*, *monstrzásah*, *monstrpoprava*). Jiný okruh pojmenování je spojen s pojmenováními živých entit (např. *monstrpták*, *monstrpostava*) a neživých konkrétních substancí (např. *monstrdílo*, *monstrčistička*, *monstrplátno*, *monstrhospoda*), tyto lexémy se vyskytují příležitostně a mohou nabývat i významů expresivních.

⁴⁶ E. Podruhová (2007, s. 50nn) přináší analýzu kompozit s dalším komponentem francouzského původu *turbo-* ve významu „velmi výkonný, rychlý, obrovský“, my jsme ho do naší excerptce nezahrnuli, protože se domníváme, že jeho význam je v současné češtině ještě neustálený, v souboru kvantifikačně-intenzifikačních komponentů navíc zastává nejednoznačné místo, jeho význam se dotýká spíše rychlosti a výkonnosti, než kvantity a rozsahu.

6.2.11 Hybridní kompozita s komponentem *top-*

Top- je jediným komponentem v našem souboru, který původem pochází z germánského jazyka – z angličtiny.⁴⁷ Vznikl z adjektiva s významem „vrchní, nejhornější“ odvozeného od substantiva ve významu „vrchol, nejvyšší bod“, na rozdíl od většiny komponentů, o nichž zde pojednáváme, nedošlo při jeho vzniku k abreviaci. V současné době vstupuje do hybridních kompozit především ve významech čistě kvalitativního rázu – „špičkový, prvotřídní, nejlepší, velmi“ a „vysoce postavený, přední, nejdůležitější“. Kompozita s tímto komponentem považujeme za příležitostně se objevující v publicistických textech, obzvláště v lifestyleových magazínech. České výkladové slovníky komponent *top-* nezaznamenávají, výjimkou jsou v tomto smyslu *Nová slova v češtině 2*, která registrují dvě hybridní kompozita s tímto členem, *tophvězda* a *toppřehled*.

V korpusu SYN2006pub nalezneme pouze jedno hybridní kompozitum s tímto členem, *topdvacítká*, které označuje žebříček nejoblíbenějších umělců. Korpus SYN2009pub zaznamenává 7 lemmat hybridních složenin s komponentem *top-*, všechna (*tophvězda*, *topkráska*, *topmalíř*, *topmaminka*, *topzpěvačka*) kromě *tophráče* se dvěma výskytů se ale objevují v korpusu pouze jednou, jde tedy o užití kontextově podmíněné a krajně příležitostné. Komponent *top-* totiž vystupuje především v mnohem početnějších složeninách cizích (např. *topmodelka*, *topfavorit*, *topfotbalista*).

6.2.12 Kumulace kvantifikačně-intenzifikačních komponentů v rámci jednoho lexému

V podrobném popisu jednotlivých komponentů a korpusové analýze jsme se zabývali složeninami a významy, které nabývají v různých tematických okruzích a kontextech užití. Až na pár výjimek, ve kterých jsme demonstrovali zdvojení členu, případně kumulaci členu domácího a cizího původu, se jednalo o kompozita dvoučlenná. Z. Opavská (2006) ovšem dokládá, že kumulace různých morfémů je pro tento významově vymezený soubor komponentů typická, přestože se ve většině případů jedná o okazionalismy, a poukazuje na to, že tato adice za sebou následujících morfémů vede k posilování aglutinačních rysů jazyka.

⁴⁷ Dalším komponentem anglického původu je *big-*, který zaznamenává E. Podruková (2007), my jsme se rozhodli jej do naší analýzy nezahrnout, protože se nespojuje se slovotvornými základy domácího původu.

Pokud si neklademe jako podmínku, aby složenina měla jeden člen domácího původu, tedy odpovídala definovanému kritériu hybridní složeniny, je možné se setkat s kompozity s až pěti různými komponenty (Opavská, s. 10).

Korpusová analýza, kterou jsme uskutečnili na materiálu dvou korpusů, odhalila 7 okazionalismů s dvěma internacionálními komponenty; *hypermegaprak*, *hypersuperobchod*, *ultramikročástečky*, *extraminisukně*, *supermegapočítač*, *supermegapořad*, *gigamegaráj*. Pokud budeme podobně jako Z. Opavská (2006, s. 7) uvažovat, zda existuje určitá tendence v řazení morfémů, pak struktura rozložení komponentů odpovídá v případě druhého členu významu odkazujícího k velikosti předmětu (např. *supermegapočítač*, *ultramikročástečky*) a první člen naplňuje ve vztahu k druhému komponentu funkci intenzifikační (např. *extraminisukně*, *hypermegaprak*). Pořadí komponentů může ale také odpovídat stavbě vzoru pro polokalk (např. *hypersuperobchod*) nebo se nemusí řídit logickými zákonitostmi, ale emocionálně podpořenou expresivitou složeniny (např. *gigamegaráj*).

6.3 Hybridní komponenty numerálního charakteru

Tento typ hybridních složenin neváže k složeninám adjektivního charakteru pouze široce vymezená oblast významu „kvantum, rozsah“, ale také ukazatel syntaktické charakteristiky složeniny, který je společně řadí do skupiny atributivních determinativ. Tyto komponenty nevystupují v současné slovní zásobě jako samostatná slova, proto za jejich způsob tvoření považujeme čistou kompozici. Komponenty numerálního charakteru se liší od adjektivního souboru komponentů lexikálněsémantickou charakteristikou, označují na rozdíl od nich určitý počet či přesné množství.

Komponent *mono-* vznikl z řeckého slova *mónos* „jediný, sám“ a v kompozitech nabývá významu „jeden, jedno-, jediný“. *Mono-* je synonymní s komponentem latinského původu *uni-*, jeho domácím ekvivalentem je *jedno-*. Tento komponent je v našem materiálu zastoupen ze souboru členů s numerálním významem v největší míře, v korpusu SYN2009pub jsme našli 25 lemmat hybridních kompozit s tímto komponentem, v SYN2006 19. Lexémem s největším počtem výskytů (205) je *monočlánek*, jedná se o pojem z oblasti elektrotechniky (samostatný zdroj elektrické energie). Mezi ostatními lemmaty se objevuje také termín z chemického názvosloví, *mononenasycený*, nebo sportovní označení pro potápěčské náčiní, tzv. *monoploutev*. Specializovaného významu dosahuje *mono-* ve složeninách motivovaných adjektivem monofonní, např. *mononahrávka*, *monopřístroj*. Repertoár lemmat rozšiřuje také

název výtvarné techniky, *monotisku*, jež spočívá v pouhém jednom otištění šablony. Můžeme konstatovat, že v některých případech se význam *mono-* zcela překrývá s významem domácího ekvivalentního komponentu *jedno-* (v těchto složeninách je nejproduktivnější), např. *monobarevný, monopohlavním, monostrana*. Většina hybridních složenin s *mono-* je ale tvořena pouze příležitostně, např. *monomanželka* (nejspíše v souvislosti s monogamií), *monožravec, monoblikátka, monosak, monovýrok*.

Také komponent *di-* ve významu „dvě, dvoj-, dvakrát“ je řeckého původu a jeho latinským protějškem je *bi-*, českým ekvivalentem pak *dvoj-/dvou-*. Hybridní kompozitum s předním členem *di-* jsme při naší analýze žádné nezaznamenali. Absence takto utvářených lexémů může být způsobena velkým počtem jiných cizích komponentů (např. *digi-, dino-, disko-, dia-*), které v počáteční pozici zahrnují obě hlásky tvořící numerální komponent.

Latinský i řecký původ má člen *tri-* ve významu „tři, troj-, třikrát“, jako jeho domácí ekvivalent můžeme označit *troj-/tří-*. V korpusech SYN2009pub a SYN2006pub jsme identifikovali tři příležitostná užití tohoto komponentu, *tristojan, trikyslík* (polokalk slova trioxid), *trirozměrný* (častěji trojrozměrný).

Popis numerálních členů zakončuje člen *tetra-* s významem „čtyři“ a domácím ekvivalentem *čtyr-/čtyř-*. V případě tohoto komponentu jsme neidentifikovali žádnou hybridní složeninu, *tetra-* se pojí výhradně s cizími základy (např. *tetravakcína*).

Tyto komponenty internacionálního charakteru kromě příležitostných užití nekonkurují svým domácím ekvivalentům, protože se spojují s jinými slovotvornými základy. Výše charakterizované numerální komponenty jsou neproduktivní v rámci publicistického funkčního stylu, využívány jsou zvláště v odborné terminologii, především v oblasti přírodních věd, a spojují se téměř výlučně s cizími základy.

Závěr

V této bakalářské práci jsme se zaměřili na popis hybridních kompozit s komponenty ve významu „kvantum, rozsah“ (*mini-, mikro-, nano-, super-, maxi-, multi-, extra-, ultra-, mega-, giga-, makro-, monstr, top-, mono-, di-, tri-, tetra-*). Definovanému významu by ale odpovídal větší počet internacionálních prefixoidů (např. *poly-*), vzhledem k jejich vysokému počtu jsme do analýzy nezahrnuli ty, které se nespojují s domácími základy. Výjimkou zůstává podsoubor komponentů numerálního charakteru, který jsme charakterizovali jako celek bez ohledu na excerpované lexémy, protože jej považujeme za přirozený protějšek k souboru komponentů s významem neurčitého množství či rozsahu. Tento soubor se ukázal jako neproduktivní v tvoření hybridních kompozit v mediálním diskurzu.

Popis jsme založili na teoretickém pojednání o dané problematice a dynamice diskurzu. Protože hybridní kompozita patří mezi aktuálně se vyvíjející jazykové jevy, obsahuje jejich teoretický popis řadu sporných otázek. Svá tvrzení jsme opřeli o korpusovou analýzu (v korpusech SYN2009pub a SYN2006pub), která nám poskytla možnost revidovat dosavadní poznatky, případně je rozšířit o nové. Nicméně, jsme neopomněli ani důležitost kontextu při excerpacích jednotlivých kompozit, a jako přílohu jsme proto připojili krátké ukázky s komentáři.

Potvrdily se předpoklady, které naznačovaly, že analyzovaný soubor komponentů je jedním z nejrychleji se rozvíjejících. Zachycená hybridní kompozita se totiž stále rozšiřují do nových oblastí slovní zásoby a zde vytvářejí potenciál pro vznik nových pojmenování. Posun je zjevný nejen ve srovnání s lexikografickým popisem komponentů, ale také ve srovnání s novějšími příspěvky či ucelenými pojednáními věnujícími se této problematice. Kvantifikačně-intenzifikační komponenty se uplatňují v odborných textech i běžném hovoru a obě tyto domény společenské komunikace se odrážejí v nabídce mediálního diskurzu. Díky roli těchto komponentů v životním stylu současné společnosti se můžeme pomyslně vrátit v závěru naší práce na její začátek, kde jsme vycházeli z popisu tendencí v nejnovější slovní zásobě.

Do budoucna bude jistě zajímavé sledovat, jakým způsobem se bude vyvíjet sémantika těchto komponentů, která inklinuje stále více ke kvalitativnímu odstínu v primárním kvantitativním a rozsahovém vymezení významu. Další otázkou zůstává, nakolik bude nadále docházet ke kumulaci několika morfémů, a potažmo jak silně budou posilovány pro český jazyk méně typické způsoby jazykového tvoření.

Summary

In this bachelor thesis we focused on the newest hybrid compounds with common semantics „quantity, intensity, extent“ (*mini-, mikro-, nano-, super-, maxi-, multi-, extra-, ultra-, mega-, giga-, makro-, monstr, top-, mono-, di-, tri-, tetra-*). In our research we chose components of international origin, but some components were not suitable, because there were not involved in any hybrid compound. Numeral components, as a counterpart of the components expressing uncountable amount or indefinite extent, were included, even though we found no hybrid compound. This set of components appeared to be unproductive in creating hybrid compounds in media discourse.

The description of hybrid compounds is based on theory of word-formation, that we elucidated on the background of dynamic discourse. This issue relates to many controversial matters, such as a status of the component or the way how the components were created. Our statements are the result of the analysis of corpus SYN2006pub and SYN2009pub, which contain full media texts (only written ones). The analysis of hybrid compounds with components of quantity-intensity meaning helps us to revise some of the previous claims about this language phenomena and identify new ones. However, we realize the importance of context, in which separate words appear, so that we added an attachment of the short extracts with comments.

This thesis has offered evidence, that previous assumptions about the character of compounds with these components are correct. They belong to the most rapidly developing ones, because they spread to the new spheres of the Czech vocabulary, create new hybrid compounds and there is a potential to increase their number. This change is obvious in comparison not only with lexicographical descriptions, but also with more recent articles and monographies concerning this topic.

Hybrid compounds with selected components are used in scientific and professional communication as well as in ordinary conversation, both these domains are reflected in products of media discourse. Because of significant role of these compounds in the lifestyle of contemporary society, at the end of our bachelor thesis we can return back to its beginning. Here we built our treatise on presentation of language tendencies in most recent vocabulary.

It would be interesting to observe prospectively, how the semantics of the set of components will evolve, as we noticed a progressive inclination to qualitative evaluation in their meaning. In addition, there is also a cumulative disposition of these components. It may result in strengthening the linguistic typology features in Czech, which are not typical ones.

Prameny

Český národní korpus - SYN2009PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný (pro registrované uživatele) z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - SYN2006PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný (pro registrované uživatele) z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Newton Mediasearch. Newton Media, Praha 2010. Dostupný (přes elektronické zdroje UK) z WWW: <<http://mediasearch.newtonmedia.cz>>.

Použitá literatura

BEČKA, J. V. (1973) *Jazyk a styl novin* 1. vydání. Praha: Novinář 1973.

BELL, A.; GARRETT, P. (1998) *Media Discourse: A Critical Overview*. In BELL, A.; GARRETT, P. (eds.) *Approaches to Media Discourse*. Blackwell Publishing: Malden – Oxford – Carlton, 1998, s. 1 – 20.

BOZDĚCHOVÁ, I. (1991) *Nakupujme v diaprodejnách*. Naše řeč, roč. 74, 1991, s. 109 – 111.

BOZDĚCHOVÁ, I. (1993) *Diskosloženiny*. Naše řeč, roč. 76, 1993, s. 93 – 94.

BOZDĚCHOVÁ, I. (1994) *Tvoření slov skládáním*. ISV nakladatelství. Praha, 1994.

BOZDĚCHOVÁ, I. (1997) *Vliv angličtiny na češtinu*. In *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997, s. 271 – 279.

BUTTLEROVÁ, D. (1981) *Tendencje rozwojowe w zasobie słownym powojennej polszczyzny*. In *Współczesna polszczyzna*. Warszawa, 1981, s. 187 – 219.

ČECHOVÁ, M. (1993) *Dynamika slovní zásoby dnešní češtiny*. In *Języki słowiańskie wobec współczesnych przemian w krajach Europy środkowej i wschodniej*. Opole, 1993. s. 101 – 110.

ČECHOVÁ, M. (1996/1997) *Prefixace a kompozice v lingvistické teorii a školské praxi*. Český jazyk a literatura, roč. 47 (č. 1/2), 1996/1997, s. 13 – 18.

ČECHOVÁ, M. (1998/1999) *O změnách v současné slovní zásobě*. Český jazyk a literatura, roč. 49 (č. 5/6), s. 150 – 153.

ČECHOVÁ, M. (2001) *Změny funkcí češtiny se zřetelem k přelomu tisíciletí*. In *Język i literatura czeska w schyłku XX wieku/ Český jazyk a literatura na sklonku XX. století*.

Państwowa wyższa szkoła zawodowa w Wałbrzychu – Ostravská univerzita v Ostravě, 2001. s. 51 – 57.

ČECHOVÁ, M.; KRČMOVÁ, M.; MINÁŘOVÁ, E. (2008) *Funkční styl publicistický*, In Kol. autorů. *Současná stylistika*. 1. vydání. Praha: NLN, 2008. s. 244 – 275.

ČERMÁK, F. (2007) *Jazyk a jazykověda*. 3. vydání. Praha: Univerzita Karlova 2007.

ČMEJRKOVÁ, S.; HOFFMANNOVÁ, J. (eds.) (2003) *Jazyk, média, politika*. 1. vydání. Praha: Academia, 2003.

ČMEJRKOVÁ, S. (2005) *Čeština v médiích*. Čeština doma a ve světě, roč. 13 (č. 1-2), 2005. s. 33 – 35.

ČMEJRKOVÁ, S. (2006) *Čeština mediální, mluvená a psaná*. In Přednášky z 49. běhu Letní školy slovanských studií. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2006. s. 47 – 63.

DANEŠ, F. (1962) *Vývoj češtiny v období socialismu*. In *Problémy marxistické jazykovědy*. Praha: ČSAV, 1962.

DANEŠ, F. (1985) *Rh/Rh-faktor*. Naše řeč, roč. 68, 1985, s. 176 – 182.

DOKULIL, M. (1959) *Vitamín C, nebo C-vitamín?*, Jazykový koutek Čs. rozhlasu, 3. výběr, Praha 1959, 129n.

FAIRCLOUGH, N. (1995) *Media discourse*. London: Edward Arnold, 1995.

FURDÍK, J. (2004) *Slovenská slovo tvorba (teória, opis, cvičenia)*. Prešov: Náuka, 2004, s. 34 – 52.

GAZDA, J. (2003) *Internacionalizační tendence v rozvoji slovní zásoby současných západoslovanských jazyků*. In *Internacionalizmy v nové slovní zásobě* (sborník příspěvků z konference pořádané v Praze dne 16. – 18. června 2003). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2003. s. 64 – 73.

HAVRÁNEK, B. (1963) *Studie o spisovném jazyce*. Praha: Academia, 1963.

HAVRÁNEK, B.; JEDLIČKA, A. (1981) *Česká mluvnice*. 4. přepracované vydání. SPN, Praha 1981, s. 95.

HELCL, M. (1953) *Hybridně složená slova jako elektromotor, autodoprava*. Naše řeč, roč. 36, 1953, s. 34 – 43.

HELCL, M. (1963) *Univerbizace a její podíl při růstu dnešní slovní zásoby*. Slovo a slovesnost, roč. 24, 1963, s. 29 – 37.

HLAVSA, Z. (1990) *K jazykovědné analýze komunikace v hromadných sdělovacích prostředcích*. Slovo a slovesnost, roč. 51, 1990, s. 124 – 129.

HOFFMANNOVÁ, J. (2003) *Hodnocení intenzifikace..... a STYL v lexiku časopisů pro ženy*. In *Prof. Milanu Jelínkovi k 80. narozeninám*. Sborník FPF SU Opava, řada jazykovědná, D3/2003, Opava, SU 2003, s. 73 – 77.

HRBÁČEK, J. (1979) *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979.

HUBÁČEK, J. (2001) *K vývojovým tendencím současné české slovní zásoby*. In *Język i literatura czeska w schyłku XX wieku/ Český jazyk a literatura na sklonku XX. století*. Państwowa wyższa szkoła zawodowa w Wałbrzychu – Ostravská univerzita v Ostravě: 2001. s. 110 – 111.

CHLOUPEK, J. (1978) *Publicistický styl jako pole jazykového vývoje*. In *Československé přednášky pro VIII. mezinárodní sjezd slavistů*. Praha: Academia, 1978. s. 35 – 41.

JEDLIČKA, A. (1965) *Víte, co je mikrooddech?* Naše řeč, roč. 48, 1965, s. 121 – 122.

JEDLIČKA, A. (1974) *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Praha: Univerzita Karlova, 1974.

JEDLIČKA, A. (1981) *Vývojové procesy a synchronní dynamika jazyka v konfrontačním osvětlení*. Jazykovedný časopis 32, 1981, s. 107 – 116.

JELÍNEK, M. (1957) *O jazyku a stylu novin*. 1. vydání. Praha: Rudé právo, 1957.

JÍLKOVÁ, H. (2005) *Eurosloženiny na cestě k eurojazyku*. ČMF 87, 2005 (č. 1), s. 1 – 9.

JIRÁK, J.; KÖPPLOVÁ, B. (2009) *Masová média*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009.

JUNKOVÁ, B. (2010) *Jazyková dynamika současné publicistiky*. 1. vydání. Praha: ARSCI, 2010. s. 92 – 93.

JUNKOVÁ, B. (2003) *Internacionalizmy v současné psané publicistice*. In *Internacionalizmy v nové slovní zásobě* (sborník příspěvků z konference pořádané v Praze dne 16. – 18. června 2003). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2003. s. 106 – 114.

KOCHOVÁ, P. (2005) *Prefixace u nových substantiv*. In *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2005. s. 76 – 84.

KOMÁREK, M. (1999) *Nová slova v češtině* (recenze knihy O. Martinové). Slovo a slovesnost, roč. 60, 1999, s. 67 – 69.

KOŘENSKÝ, J. (1992) *K otázce procesuálního pojetí slovní zásoby*. Slovo a slovesnost, roč. 53, 1992, s. 265 – 272.

KRAUS, J. (2008) *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. 1. vydání. Praha: Karolinum 2008.

LEITNER, G. (1998) *The sociolinguistics of communication media*. In COULMAS, F. (ed.) *The Handbook of Sociolinguistics*. 2. vydání. Oxford: Blackwell, 1998. s. 187 – 204.

- LOTKO, E. (2008) *O některých vývojových tendencích v současné slovní zásobě a o jejich příčinách (na materiálu češtiny, slovenštiny a polštiny)*. In *Srovnávací a bohemistické studie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 209 – 228.
- MAREŠ, P. (2002) „*Úžasný mišmaš stylů*“. *Čeština doma a ve světě*. roč. 10, 2002. s. 18 – 22.
- MARTINCOVÁ, O. (1973) *Tzv. hybridní složeniny jako lexikální inovace*. In *Studia z filologie polskiej i słowiańskiej XIII*. Warszawa, 1973, s. 171.
- MARTINCOVÁ, O. (1983) *Problematika neologismů v současné češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1983.
- MARTINCOVÁ, O. – SAVICKÝ, N. (1987) *Hybridní slova a některé obecné otázky neologie*. *Slovo a slovesnost*, roč. 48, 1987, s. 124 – 139.
- MARTINCOVÁ, O. (1988) *Vývojové procesy v současné slovní zásobě*. In *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha: Univerzita Karlova, 1988, s. 105 – 112.
- MARTINCOVÁ, O. (1997) *Na okraj konkurence slovotvorných prostředků (U příležitosti životního jubilea M. Dokulila)*. *Slovo a slovesnost*, roč. 58, 1997, s. 161 – 164.
- MARTINCOVÁ, O. a kol. (1998) *Nová slova v češtině. Slovník neologismů*. Praha: Academia, 1998.
- MARTINCOVÁ, O. (2003) *Internacionalizace a vyrovnávací tendence*. In *Internacionalizmy v nové slovní zásobě*. Sborník příspěvků z konference pořádané 16. – 18. června 2003 v Praze, Praha: ÚJČ AV ČR, 2003, s. 17 – 22.
- MARTINCOVÁ, O. a kol. (2004) *Nová slova v češtině 2. Slovník neologismů*. Praha: Academia, 2004.
- MATHESIUS, V. (1932) *O požadavku stability ve spisovném jazyce*. In HAVRÁNEK, B.; WEINGART, M. (eds.). *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Melantrich: Praha, 1932, s. 14 – 31.
- MCENERY, T. – WILSON, A. (2001) *Corpus Linguistics*. Edinburgh University Press, 2001
- MCQUAIL, D. (2009) *Úvod do teorie masové komunikace*. 4. vydání. Praha: Portál, 2009.
- MEJSTRÍK, V. (1965) *Tzv. hybridní složeniny a jejich stylová platnost*. *Naše řeč*, roč. 48, 1965, s. 1 – 15.
- MIETŁA, J. (2001) *Leksyka czeska końca XX wieku (wybrane zagadenienia)*. In *Język i literatura czeska w schyłku XX wieku/ Český jazyk a literatura na sklonku XX. století*. Państwowa wyższa szkoła zawodowa w Wałbrzychu – Ostravská univerzita v Ostravě: 2001. s. 187 – 195.

- MISTRÍK, J. (1979) *Problémy masovej komunikácie*. In *Z teórie spisovného jazyka*. 1. vydání. Bratislava: Veda, 1979, s. 69 – 72.
- MITTER, P. (2001a) *Hybridní substantivní kompozita s prvním členem euro- v současné slovní zásobě*. In *Čeština – jazyk slovanský* (sborník z mezinárodní vědecké konference). Ostrava: OU 2001, s. 114 – 117.
- MITTER, P. (2001b) *Počátek a konec některých formálních substantivních hybridních složenin*. In *Konec a počátek v jazyce a literatuře* (sborník z mezinárodní vědecké konference). Ústí nad Labem, UJEP 2001, s. 77 – 79.
- MITTER, P. (2003a) *Hybridní kompozita v současné češtině z hlediska slohových příznaků a expresivity*. *Bohemistika*, roč. 3, 2003, s. 321 – 327.
- MITTER, P. (2003b) *Komponent bio- v hybridních složeninách a jeho významy*. In *Internacionalizmy v nové slovní zásobě* (sborník příspěvků z konference pořádané v Praze dne 16. – 18. června 2003). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2003, s. 94 – 99.
- MITTER, P. (2003c) *Poznámky ke složeným hybridním substantivům s prvním komponentem (členem) cizího původu v současné slovní zásobě*. *Slovo a slovesnost*, roč. 64, 2003, s. 289 – 297.
- MITTER, P. (2003d) *Složená hybridní substantiva s prvním komponentem arci- v češtině*. In *Prof. Milanu Jelínkovi k 80. narozeninám*. Sborník FPF SU Opava, řada jazykovědná, D3/2003, Opava, SU, 2003, s. 199 – 202.
- MITTER, P. (2003e) *Složená hybridní substantiva s prvním komponentem cizího původu v současné češtině*. *Acta Universitatis Purkynianae* 95. Ústí n. Labem, 2003.
- MITTER, P. (2004a) *Hybridní kompozita v českých mluvnicích 2. poloviny 20. století z hlediska spisovnosti*. In *Spisovnost a nespisovnost: zdroje, proměny a perspektivy: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve Vzdělávacím středisku Šlapanice 10. – 12. února 2004*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 181 – 186.
- MITTER, P. (2004b) *Hybridní slovní spojení s nesklonným adjektivem v současné češtině*. *Acta Facultatis Philosophicae Univeristatis Ostraviensis*. 214/2004, č. 4, FF OU 2004, s. 147 – 151.
- MITTER, P. (2004d) *Složená hybridní substantiva ve výkladových slovnících českého jazyka 20. století*. In *Konstanty a proměny v českém jazyce a literatuře XX. století/ Stałość i zmienność w języku i literaturze czeskiej XX wieku*. Ostrava – Wałbrzych: 2004, s. 185 – 196.
- MITTER, P. (2005a) *Komponenty internacionálního charakteru z hlediska míry jejich slovotvorné adaptace v současné češtině*. In *Čeština – jazyk slovanský 2* (elektronický sborník z mezinárodní vědecké konference). Ostrava: PF a FF OU: 2005, s. 87 – 95.
- MITTER, P. (2005b) *Vymezení některých prefixoidů a radixoidů v české lingvistické literatuře*. *Opera Academiae Paedagogicae Liberecensis*. Liberec: Technická univerzita, 2005. s. 57 – 62.

MITTER, P. (2006) *Kompozice v kontextu současné češtiny*. Acta Universitatis Purkynianae 127. Ústí n. Labem, 2006.

MITTER, P. (2007) *K univerbizaci na základě kompozice v současné češtině*. In *Čeština – bádání a učení* (sborník z mezinárodní vědecké konference uspořádané k 60. výročí založení Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a k příležitosti životního jubilea prof. PhDr. Přemysla Hausera, Csc. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 33 – 37.

MLEZIVA, E. (1996) *Vliv společenských změn na vznik nových významů a výrazů v českém jazyce (Lingvisticko-sociologická studie)*. Slovo a slovesnost, roč. 96, 1996, s. 283 – 296.

MRAVINCOVÁ, J. (2005) *Neosémantizmy vzniklé pod vlivem cizího jazyka*. In *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2005. s. 180 - 186.

NĚMEC, I. (1968) *Vývojové postupy české slovní zásoby*. Praha: Academia, 1968.

OPAJSKÁ, Z. (2003) *Krajní póly fungování kvantifikačně-intenzifikačních prefixoidů*. In *Internacionalizmy v nové slovní zásobě*. Sborník z konference pořádané dne 16. – 18. června 2003 v Praze, ÚJČ AV ČR: Praha, 2003, s. 35 – 41.

OPAJSKÁ, Z. (2005) *Komponenty e-, i-, m- v nové slovní zásobě*. In *Neologizmy v dnešní češtině*. ÚJČ AV ČR: Praha, 2005, s. 232 – 241.

OPAJSKÁ, Z. (2006) *Kumulace morfémů pro vyjádření velmi velké/malé kvantity nebo intenzifikace*. In Šimková, M. – Gajdošová, K. (eds.), *Varia XIII. Zborník materiálů z XIII. kolokvia mladých jazykovedcov* (Modra– Piesok 3. – 5. 12. 2003), Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava 2006, s. 7 – 14.

PODRUHOVÁ, E. (2007) *Internacionální prefixoidy s kvantifikačně-intenzifikačním významem v dnešní češtině*. Diplomová práce, vedoucí práce Lucie Saic Římalová, Ústav českého jazyka a komunikace, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 2007.

RANGELOVA, A. (2005) *Neosémantizmy a neosemantické prostředky*. In *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2005. s. 159 – 179.

RUSÍNOVÁ, Z. (1993) *Tvoření slov v současné češtině*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993.

SAIC ŘÍMALOVÁ, L. (2002) „*Vyznavačkám chic stylu*“ (*Dnešní čeština podle časopisu Style*). *Čeština doma a ve světě*. roč. 10, 2002. s. 22 – 25.

SCHMIEDTOVÁ, V. (1993) *Adaptace některých typů nově přejatých slov v současné češtině*. In *Česká slavistika 1993 - České přednášky pro XI. mezinárodní sjezd slavistů*. Bratislava, 1993, s. 323 – 329.

SOCHOVÁ, Z. – POŠTOLKOVÁ, B. (1994) *Co v slovnících nenajdete. Novinky v současné slovní zásobě*. Praha: H&H, 1994.

SRPOVÁ, H. (2001) *Impakt sociálních faktorů na vývoj českého lexika konce 20. století*. In *Język i literatura czeska w schyłku XX wieku/ Český jazyk a literatura na sklonku XX. století*.

Państwowa wyższa szkoła zawodowa w Wałbrzychu – Ostravská univerzita v Ostravě: 2001, s. 227 – 232.

STANĚK, V. (2002) *Okazionalismy v současné české publicistice*. Naše řeč, roč. 85, 2002, s. 59 – 67.

STICH, A. (1974) *K textové výstavbě publicistických projevů*. In HAVLOVÁ, F.; STICH, A. *Stylistické studie I*. 1. vydání. Praha: Ústav pro jazyk český, 1974. s. 55 – 94.

SVOBODOVÁ, D. (1999) *Anglická a hybridní kompozita v současné češtině a jejich adaptace*. Naše řeč, roč. 82, 1999, s. 122 – 126.

SVOBODOVÁ, D. (2006) *Publikace o hybridních kompozitech*. Naše řeč, roč. 89, 2006, s. 150 – 152.

SVOBODOVÁ, J. (1997) *Několik aktuálních poznámek k prefixaci a kompozici v současné češtině*. Slovo (časopis katedry bohemistiky PdF MU Brno) Brno: MU, 1997, č. 4, s. 35 – 37.

ŠLOSAR, D. (1999) *Česká kompozita diachronně*. Brno: MU, 1999.

ŠMÍDOVÁ, P. (2000) *Kvantifikačně-intenzifikační významy prefixoidů (na materiálu současné češtiny)*. Jazykové aktuality, roč. 37, 2000, zvláštní číslo, s. 87 – 95.

ŠMILAUER, V. (1971) *Novočeské tvoření slov*. Praha: SPN, 1971.

TEJNOR, A. (1967) *Minisukně a minipublicistika*. Naše řeč, roč. 50, 1967.

ULIČNÝ, O. (1996) *Čeština devadesátých let dvacátého století*. In ŠRÁMEK, Rudolf (ed.) *Spisovnost a nespisovnost dnes: sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost v současné jazykové a literární komunikaci*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 59 – 63.

ZIKOVÁ, M. (2001) *Substantivní neologismy a jejich parasystémy*. Naše řeč, roč. 84, 2001, s. 81 – 89.

Lexikografie v kontextu informační společnosti. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2008.

Mluvnice češtiny I. Academia: Praha 1986, s. 451 – 486.

Příruční mluvnice češtiny. Lidové noviny: Praha, 1995.